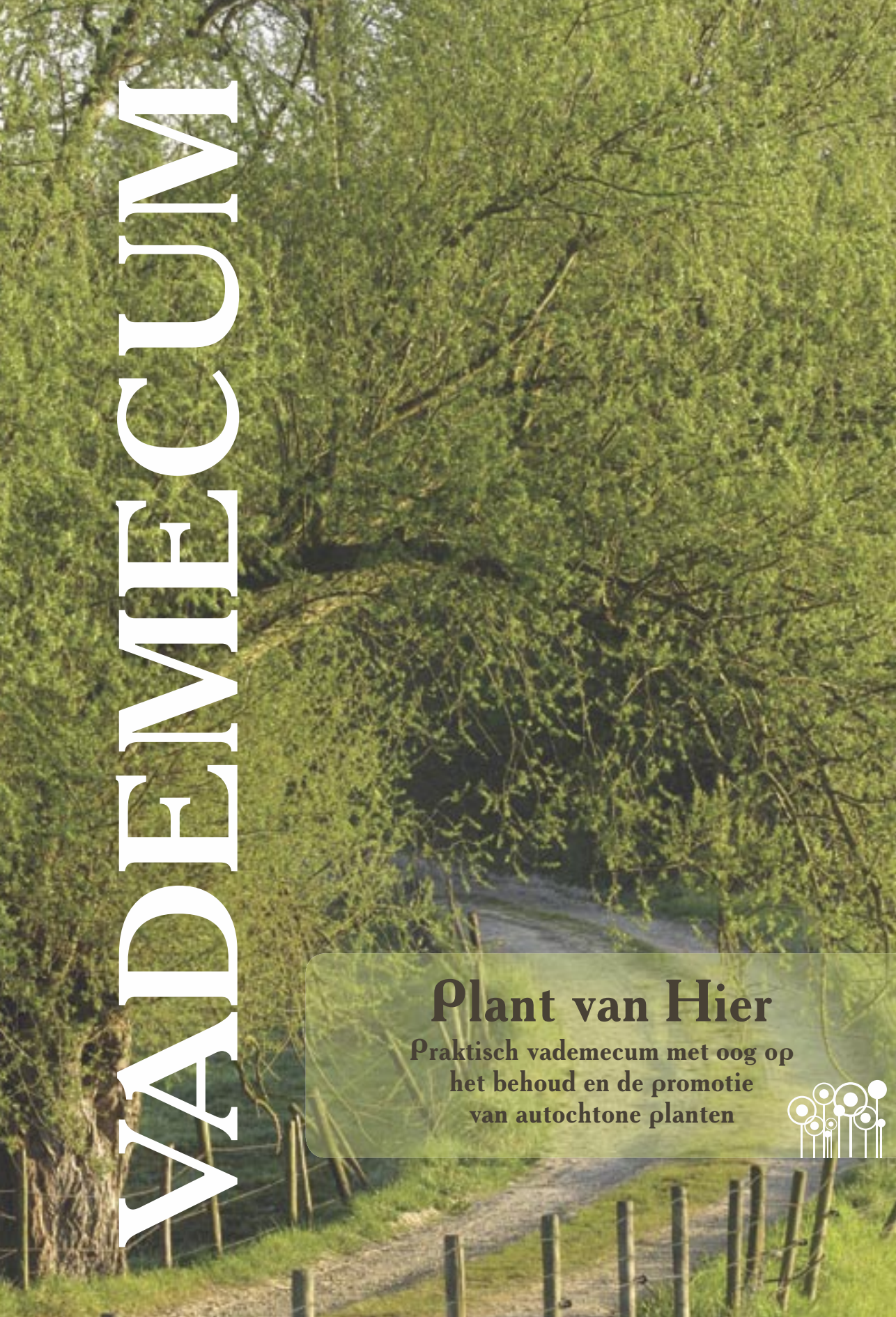

VADEMECUM

Plant van Hier

Praktisch vademecum met oog op het behoud en de promotie van autochtone planten

Plant van Hier

Praktisch vademecum met oog op het behoud en de promotie van autochtone planten

VOORWOORD 7

AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN. WAT, WAAR & WAAROM? 9

1. Inheems - uitheems - streekeigen - autochtoon 10
2. De meerwaarde van autochtone planten 12
3. Waar vind je ze? 14
4. De toetstaand is ernstig maar niet hopeloos 16
5. Zaadoogst 17
   - 5.1 Oogst op geïnventariseerde locaties 17
   - 5.2 Zaadboomgarden en genenbanken 19
6. Stimulansen 22
   - 6.1 Samenwerkingsovereenkomst 2008-2013 22
   - 6.2 Agentschap voor Natuur en Bos 22
   - 6.3 Vlaamse Landmaatschappij 22
   - 6.4 Gemeentelijke subsidie 23
   - 6.5 Regionale landschappen 23

PRAKTIJKVOORBEELDEN 25

DEEL 1: Overzicht 27
- Praktijkvoorbeeld 1 28

DEEL 2: Bescherm en Behoud 31
1. Laat ze staan 32
   - 1.1 Kap- en natuurvergunning 32
   - 1.2 Verstrengen is beschermen 34
     - Praktijkvoorbeeld 2 35
   - 1.3 Beoordelingscriteria 36
     - Praktijkvoorbeeld 3 37
     - Praktijkvoorbeeld 4 38
   - 1.4 Toch gekapt? Plant opnieuw! 39
2. Achterstallig onderhoud 41
   - Praktijkvoorbeeld 5 42

Praktijkvoorbeeld 6 44
3. Aanvulling inventaris met een nieuwe autochtone locatie 48
Praktijkvoorbeeld 7 46
DEEL 3: Zaadoogst 49
1. Toelating erkenning zaadbron 50
Praktijkvoorbeeld 8 51
Praktijkvoorbeeld 9 51
2. Zaadoogst 52
2.1 Publieke zaadoogst 52
Praktijkvoorbeeld 10 52
Praktijkvoorbeeld 11 53
2.2 Zaadoogst met arbeiders van de gemeente 56
Praktijkvoorbeeld 12 56
3. Aanleg zaadboomgaard 57
Praktijkvoorbeeld 13 58
DEEL 4: Aanplant 63
1. Geef als gemeente het goede voorbeeld 64
Praktijkvoorbeeld 14 64
Praktijkvoorbeeld 15 66
2. Haagplantacties 68
Praktijkvoorbeeld 16 68
3. Subsidies voor autochtone planten en planten van hier 72
Praktijkvoorbeeld 17 73
Praktijkvoorbeeld 18 73

BIJLAGES 77

CONTACTGEGEVENS & MEER INFO 81

VOORWOORD

FOCUS OP PRAKTIJKVOORBEELDEN

Slechts 5% van de bomen en struiken in onze bossen hebben een autochtone herkomst. Buiten het bos is het niet beter gesteld. In dit vademecum ontdek je wat autochtone bomen en struiken zijn en wat je voor ze kan doen.

De hoofdbrok van dit vademecum bestaat uit praktijkvoorbeelden (p.25 - p. 75): bestaande initiatieven die bijdragen aan het behoud, de versterking of de promotie van autochtoon plantmateriaal. Het zijn in eerste plaats initiatieven van gemeenten, meestal in samenwerking met een andere partner. We willen hiermee andere lokale overheden inspireren en de nodige informatie aanreiken om aan de slag te gaan. Toch mikken we niet enkel op gemeenten. Aandacht voor autochtone bomen en struiken is een taak voor allen die zorg dragen voor houtige planten: zowel de Vlaamse overheid, de regionale landschappen, bosgroepen, VLM, gemeenten, provincies, bosboomkwekers, particulieren, eigenaars, natuurverenigingen….
Het overzicht van verschillende concrete acties voor de versterking van autochtone bomen en struiken maakt het vademecum relevant voor iedereen die een handje wil toesteken.

Aan de slag!

Oude eikenhakhoutstoof, uit Den Blakken in Wetteren. © Agnes Bellemans

AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN WAT, WAAR & WAAROM?

© Rana - Jeroen Mentens

1. INHEEMS - UITHEEMS - STREEKEIGEN - AUTOCHTOON

1.1 Inheems - uitheems

Tijdens de laatste ijstijd (het Weichsel Glaciaal, 116.000 tot 11.500 jaar geleden) heerste er in Vlaanderen een toendraklimaat. Voor de meeste boom- en struiksoorten was het hier veel te koud. Zij weken uit naar het zuiden, naar de zogenaamde *refugia*. Toen de temperatuur na de ijstijd terug omhoog klom, migreerden bomen en struiken over een periode van duizenden jaren, vanuit de zuidelijke *refugia* terug naar onze streken. Tijdens dit natuurlijk proces ondergingen ze aanpassingen aan de nieuwe omstandigheden. Het onderscheid inheems/uitheems is hierop gebaseerd: de inheemse soorten zijn deze waarvan populaties van nature in een bepaalde geografische regio voorkomen, omdat ze er op eigen houtje geraakten. Deze populaties zijn aangepast aan de lokale bodem en het klimaat. De uitheemse soorten (bv. Amerikaanse eik) zijn door de mens ingevoerd in een gebied waar zij oorspronkelijk niet voorkwamen. Een synoniem voor *uitheemse soort* is *exoot*.

1.2 Streekeigen

Streekeigen soorten zijn de typische soorten voor een bepaalde streek voornamelijk omdat ze er van nature voorkomen (inheems streekeigen soorten) maar soms omdat ze er traditioneel door de mens zijn aangeplant (uitheems streekeigen soorten en cultuurvariëteiten). Zo is bijvoorbeeld de populierenkloon *Blauwe van Eksaarde* streekeigen in het Waasland en is de tamme kastanje goed ingeburgerd op sommige plaatsen in de Kempen, maar beiden zijn er niet inheems. Uitheemse streekeigen soorten worden voornamelijk aangeplant omwille van gewaardeerde eigenschappen zoals bijvoorbeeld sierwaarde of houtkwaliteit.
Op lokaal niveau wordt de term *streekeigen* soort gebruikt om de Vlaamse inheemse soortenlijst te verfijnen op regio- of streekniveau. Let op, vaak wordt de definitie verengd tot inheems streekeigen.

Figuur 1: Meidoorn- en sleedoornstruiken sieren ons landschap. Het zijn inheemse soorten omdat ze hier van nature voorkomen sinds de laatste ijstijd. © Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen

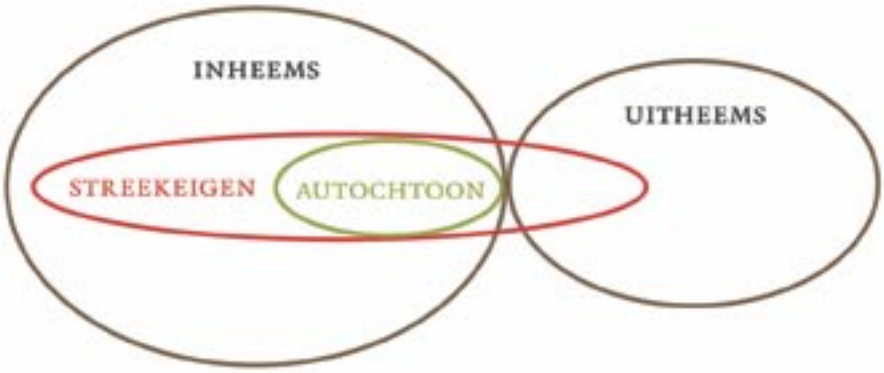

Figuur 2: De begrippen *inheemse* en *uitheemse* soort zijn abstract: je kan een soort niet aanraken. Ze worden bepaald voor administratief afgebakende regio's (vb. land- of gewestniveau). De term *streekeigen* doet hetzelfde, maar dan op streekniveau. De term *autochtoon* daarentegen gaat wel over individuen of populaties, ze zijn aanwijsbaar. Een beperkt aantal resterende individuen van de inheemse bomen en struiken zijn nog autochtoon.© VBV

Autochtoon = oorspronkelijk inheems = Plant van Hier

Het begrip autochtoon wordt niet op soortniveau gedefinieerd. Het duidt concrete planten aan. Een zomereik afkomstig uit de Balkan is niet autochtoon in de Vlaamse Ardennen, hoewel de soort zomereik inheems is in Vlaanderen. Een plant is autochtoon als zijn voorouders altijd al in onze regio voorkwamen sinds hun kolonisatie na de laatste ijstijd. Hierdoor zijn ze het best aangepast aan onze lokale bodem en klimaat. Deze aanpassingen zitten opgeslagen in de overerfbare kenmerken: hun genen. Deze informatie is afwijkend bij soortgenoten waarvan de voorouders uit een andere klimaatzone of geografische regio afkomstig zijn. Synoniemen voor *autochtoon* zijn *oorspronkelijk inheems* en *Plant van Hier* (zie p. 8, §5.1.1). Verder in de tekst wordt de term autochtoon gebruikt.

HERKOMSTGEBIEDEN

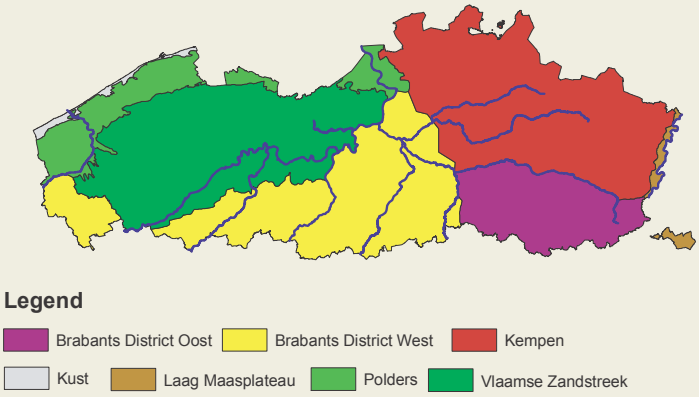

Figuur 3: Overzicht van de herkomstgebieden in Vlaanderen.
Vlaanderen heeft vijf herkomstgebieden[1]. Dit zijn gebieden waar de ecologische groeiomstandigheden (bodem, klimaat…) gelijkaardig zijn. Transport van plantmateriaal binnen een herkomstgebied heeft daarom geen negatieve gevolgen. Strikt genomen is er pas sprake van een autochtone aanplant als dit gebeurt met plantsoen afkomstig van hetzelfde herkomstgebied als van de aanplantplaats. In de praktijk wordt daar soms soepel mee omgegaan (zie kader *Geen autochtoon plantsoen voorhanden?*, p. 68)

2. DE MEERWAARDE VAN AUTOCHTONE PLANTEN

Na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, hebben bomen en struiken er eeuwen over gedaan om zich in Vlaanderen te vestigen. Gedurende deze periode hadden ze ruim de tijd om zich aan te passen aan de lokale groeiomstandigheden. Deze aanpassingen werden via het genetisch materiaal doorgegeven aan de nakomelingen. Hierdoor hebben autochtone populaties afwijkende genetische eigenschappen ten opzichte van niet-autochtone populaties.
Met de ondertekening van het biodiversiteitsverdrag (Rio, 1992) heeft België zich geëngageerd om de biodiversiteit te beschermen. Het verdrag spreekt over biodiversiteit op drie niveaus: ecosystemen, soorten én genen. Dit is op zich al een uiterst belangrijk argument om autochtone bomen en struiken te behouden en ondersteunen. Daarnaast biedt deze specifieke overerfbare informatie een grote meerwaarde aan autochtone planten. De vijf voornaamste voordelen van autochtone planten zijn:

2.1 Goed voor de biodiversiteit

De genetische diversiteit van autochtone bomen en struiken vormt de ruggengraat van de voedselketen. Onze insecten, vogels en andere dieren zijn samen met deze planten geëvolueerd: vaak hebben ze hun groei- en bloeicyclus op mekaar aangepast. Zo zorgen ze onrechtstreeks voor een hogere biodiversiteit.
Niet-autochtone sleedoornstruiken bedreigen wellicht het voortbestaan van de sleedoornpage (figuur 4), een vlindertje dat zijn eitjes legt op sleedoornstruiken. In het voorjaar sluipen de rupsen uit hun ei en voeden zich met de zeer jonge sleedoornblaadjes. Sleedoornstruiken die opgekweekt zijn uit zaad vanuit bijvoorbeeld Oost- of Zuid-Europa, krijgen op een ander moment hun eerste blaadjes dan een autochtone sleedoorn. De rups kan hierdoor in de problemen komen.

2.2 Belangrijke cultuurhistorische waarde

Veel autochtone bomen zijn oeroud of staan in onze kostbare oude bossen, houtkanten, hagen, holle wegen… Vaak zijn het belevingsvolle elementen of herkenningspunten: de houtkanten, hagen, bomen… staan vaak op perceelsgrenzen of bij een kapel. Ze maken dus deel uit van ons cultuurhistorisch erfgoed.

2.3 Vermoedelijk grotere overlevingskansen

Het genetische materiaal van autochtone planten is aangepast aan de lokale groeiomstandigheden. We gaan ervan uit dat autochtone bomen en struiken hierdoor meer kansen bieden op vitale bossen en houtkanten omdat ze optimaal de groeipotentie van een bepaalde streek benutten.
Onderzoek in Groot-Brittannië bevestigt dat de lokale autochtone meidoornstruiken beter gewapend zijn tegen vroege vorsten en minder gevoelig zijn voor meeldauwinfecties[2]. Bosboomkwekers stellen zichtbare verschillen vast: zo groeit haagbeuk uit de Vlaamse Ardennen er beter en rechter dan de geselecteerde bosbouwherkomsten uit Duitsland.
Meer onderzoek moet de grotere overlevingskansen verder bewijzen.

Figuur 4: Sleedoornpage © Rana - Jeroen Mentens

Figuur 5: Een illustratie van een traditioneel gebruik van bomen: deze knothaagbeuk vlakbij Brakelbos werd op een perceelsgrens geplant. © Kristine Vander Mijnsbrugge

Positief voor de lokale werkgelegenheid 2.4

De volledige productie- en verdelingsketen vindt plaats in Vlaanderen: oogst, opkweek en verkoop. Dit stimuleert de lokale werkgelegenheid. Het kan ook de werkgelegenheid in de lokale sociale economiewerkplaatsen bevorderen: zij helpen vaak bij het oogsten van de zaden.

Dragers regionale identiteit 2.5

Een aanplant met streekeigen autochtoon plantmateriaal benadrukt niet enkel de streekidentiteit door hun herkenbaar uiterlijk, maar draagt bovendien ook de belangrijke genetische identiteit van de regio in zich.

MEER WETEN

Het verhaal van autochtone bomen en struiken komt hier beknopt aan bod. Meer en diepgaandere informatie vind je in de artikels opgesomd op p. 85.

3. WAAR VIND JE ZE?

In de periode 1997-2007 werkten het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) aan een gebiedsdekkende inventaris van autochtone bomen en struiken in Vlaanderen. Op basis van kaarten en luchtfoto's werden locaties met een grote kans op het voorkomen van autochtone planten geselecteerd: huidig bos of kleine landschapselement (holle wegen, houtkanten, graften…) dat reeds bos of houtig landschapselement was in de tijd van de Ferraris (1770-1778).
Als op terrein bleek dat de geselecteerde locatie waarschijnlijk autochtoon is (zie criteria), werd het landschapselement opgenomen in de inventaris. Deze criteria geven geen absolute zekerheid over het zuiver autochtoon karakter. Onder meer daarom gaven de inventariseerders een inschatting van de waarde van autochtoniteit, gaande van vrijwel zeker autochtoon (a), over waarschijnlijk autochtoon (b) tot mogelijk autochtoon (c).

CRITERIA BIJ OPMAAK VAN DE INVENTARIS

De belangrijkste criteria voor de standplaats zijn (naar Maes & Rövekamp, 1998):

- Het landschapselement waarin de boom of struik groeit, komt voor op kaart van de Ferraris (1770-1778) of op een historische topografische kaart (± tot 1860).
- Het landschapselement maakt in het veld een oude en ongestoorde indruk.
- Het bodemtype en de groeiplaatsomstandigheden komen min of meer overeen met de natuurlijke standplaats van de soort.
- De groeiplaats ligt binnen het verspreidingsgebied van de betreffende soort.
- Er zijn plantensoorten aanwezig in de boom-, struik- of kruidlaag die indicatief zijn voor oude bosplaatsen of houtkanten.
- De bodem maakt een ongestoorde indruk.

Voor wat betreft de boom of struik zelf zijn de belangrijkste criteria:

- Het is een wilde inheemse soort of variëteit en geen cultivar.
- Het betreft zichtbaar een oude boom of struik of een oude hakhoutstoof.

De gedetailleerdere beschrijving van de opmaak van de inventaris vind je op www.natuurenbos.be/autochtonebomen.

De inventaris is het basiswerk voor iedereen die bezig is met autochtone bomen en struiken. Meer dan 5000 autochtone locaties staan er in beschreven. Sinds 2009 is deze inventaris digitaal beschikbaar: in een databank (Access formaat) én op kaart (oa. in Google Earth: KML-file en in GIS-toepassingen: shapefile).

Figuur 6: De aanwezigheid van wilde hyacinten is een indicatie voor een oud bos: de zaden van wilde hyacinten hebben een kolonisatiecapaciteit van 6 à 10 m per eeuw! Als een tapijt van wilde hyacinten voorkomt zijn we zeker dat het om een oud bos gaat. © VBV

Vóór de digitalisatie was alles raadpleegbaar in rapporten. Iedere gemeente kreeg het/de rapport(en) van zijn regio[3]. Nu is de databank te verkiezen boven de papieren rapporten: bij de digitalisatie werden immers correcties en aanvullingen doorgevoerd. Bovendien werden de verschillende rapporten op een uniforme manier gedigitaliseerd. Daarnaast worden ook nieuwe gegevens van losse inventarisaties door het INBO toegevoegd.

Download de rapporten, de databank, het kaartmateriaal en de handleiding van de inventaris autochtone bomen en struiken: www.natuurenbos.be/autochtonebomen. Hoe je de inventaris downloadt en gebruikt lees je in bijlage 1.

4. DE TOESTAND IS ERNSTIG MAAR NIET HOPELOOS

Autochtoon plantsoen was eeuwenlang een traditie: via spontane verjonging of door kleinschalige opkweek. Boeren hadden de gewoonte stekken en poten te nemen van wilgen en populieren. Soms oogsten en kweekten ze zelf, of verplantten ze spontane verjonging… Sinds 1950 neemt de import van goedkoop zaad en plantgoed uit verre landen toe. Gelijktijdig daalt het aantal groeiplaatsen van autochtone bomen en struiken drastisch: oa. omdat door schaalvergroting van het landschap vele kleine landschapselementen verdwijnen. Er blijven maar enkele restpopulaties over, die bovendien bedreigd worden door het steeds veelvuldiger gebruik van niet-autochtoon plantgoed. De genetische diversiteit van autochtone populaties kan wijzigen wanneer pollen van niet-autochtone aanplanten van dezelfde soort de plant bestuiven. De nakomelingen dragen dan een gedeelte van de erfelijke informatie van de niet-autochtone vaderplant met zich mee die mogelijk minder aangepast is aan de lokale groeicondities.

Figuur 7: Uit de inventaris blijkt dat ruwweg 5% van de bomen en struiken in onze bossen een autochtone herkomst hebben. Buiten het bos is het niet veel beter gesteld. © Kristine Vander Mijnsbrugge

5. ZAADOOGST

Jaarlijks worden honderden kilo's zaden verzameld om nieuwe bomen en struiken op te kweken. Het is eigen aan autochtoon plantsoen dat het zaad lokaal in Vlaanderen wordt geoogst. Om voldoende zaad te verzamelen, wordt ingezet op de oogst in zaadboomgaarden én op geïnventariseerde locaties: autochtone bosjes, houtkanten... Professionelen, boomkwekers, oogstploegen van de gemeenten, regionale landschappen, ANB en vrijwilligers gaan aan de slag.

Figuur 8: Zonder lokale zaadoogst geen autochtoon plantsoen. Wat je zelf kan ondernemen lees je bij de praktijkvoorbeelden deel oogst (p. 49) © Sandra Vandewiele

5.1 Oogst op geïnventariseerde locaties

Om de autochtoniteit te garanderen, wordt enkel zaad geoogst van bomen en struiken met quotering a, a/b of b in de inventaris (zie bijlage 1). Enkele zijn erkend als officiële zaadbron (56 in 2011, zie p. 18). De oogst is er voorbehouden voor privé-kwekers en zaadhandelaars (slechts één in Vlaanderen). De bevoegde dienst Productkwaliteitsbeheer van Agentschap voor Landbouw en Visserij controleert het hele proces en geeft de kweker een herkomstcertificaat. Op de andere geïnventariseerde, maar niet erkende locaties oogsten oa. ANB, de regionale landschappen, de Vlaamse Landmaatschappij (VLM), enkele lokale overheden en verenigingen... Privé-kwekerijen kweken dit zaad op onder contractteelt, of het zaad wordt opgekweekt in een kwekerij van het ANB (te Koekelare en Brasschaat). Tot in 2010 oogstten bovengenoemde instanties voornamelijk voor eigen gebruik of op vraag van anderen. De lancering van het label *Plant van Hier* wil hier verandering in brengen.

5.1.1 Plant van Hier

Ondanks dat er heel wat bomen en struiken zijn opgenomen in de inventaris van autochtone bomen en struiken (meer dan 5000 locaties), kan de productie van autochtoon plantsoen de vraag niet volgen. Slechts 56 oogstlocaties zijn erkend en de aanleg van zaadboomgaarden (p. 19, § 5.2) is nog in opgang. Overtuigd dat iedereen de kans moet krijgen om autochtoon plantgoed te kopen en aan te planten, doopten de drie Limburgse regionale landschappen al het autochtoon plantgoed, zowel gecertificeerd (van een erkende locatie) als niet gecertificeerd (van niet erkende locaties), om tot *Plant van Hier* en verbonden dit label met een reglement en een controlesysteem.
De subsidiërende overheden (ANB, VLM, enkele lokale overheden….) volgen: naast de erkende autochtone bomen en struiken komen nu ook deze met het label *Plant van Hier* in aanmerking voor subsidies (zie p. 22, §6).

WAT IS PLANT VAN HIER?

Plant van Hier is een kwaliteitslabel voor autochtone bomen en struiken, dat geldt voor alle herkomstgebieden in Vlaanderen. In eerste plaats zijn dit de officieel erkende autochtone bomen en struiken (nakomelingen van planten afkomstig uit de autochtone zaadboomgaarden of van officieel erkende autochtone locaties). Daarnaast komen nakomelingen van de locaties opgenomen in de inventaris autochtone bomen en struiken in aanmerking voor dit label, op voorwaarde dat de waarde van autochtoniteit in de inventaris a, a/b of b is (zie bijlage 1). Dankzij dit label zal er meer autochtoon plantsoen beschikbaar zijn. Meer info en de gedetailleerde voorwaarden vind je op www.plantvanhier.be

5.1.2 Officieel erkende zaadbronnen

Bij bosaanleg of - verjonging stimuleert de overheid een goede plantsoenkeuze. In eerste plaats zijn er subsidies voor het gebruik van een aantal inheemse boomsoorten. Daarnaast is er een bijdrage indien het plantsoen van *aanbevolen herkomst* is. Een herkomst wordt aanbevolen omdat deze kwaliteitsvol en goed aangepast plantsoen kan leveren. Het zegt iets over de kwaliteit en de herkomst van het gebruikte teeltmateriaal, maar ook over het aanpassingsvermogen aan de groeiomstandigheden op een bepaalde plaats. De officieel erkende autochtone zaadbronnen en alle plantsoen dat het officieel geregistreerde label *Plant van Hier* draagt, behoren tot de aanbevolen herkomsten.
De recentste lijst van *aanbevolen herkomsten* kan je steeds raadplegen op www.inbo.be[4]. In bijlage 2 vind je de lijst actueel in 2011.
De lijst met aanbevolen herkomsten is opgedeeld in drie tabellen.

In tabel 1 staan de autochtone zaadbronnen, zoals ze in de inventaris voorkomen. Ze werden toegevoegd omwille van hun autochtone karakter. Ze zijn bedoeld voor gebruik met ecologische doeleinden, o.a. voor het behoud van genenbronnen. Ze zijn van bekende origine.
In tabel 2 staan de zaadboomgaarden. Net als in tabel 1 zijn ze aanbevolen omwille van het autochtone karakter. Ze zijn dan ook van bekende origine.
In tabel 3 staan de *aanbevolen geselecteerde* bestanden. Dit zijn zaadbronnen geselecteerd op basis van de uiterlijke kwaliteit van het uitgangsmateriaal (de moederbomen waarop geoogst wordt). Dit levert plantsoen op voor houtproductie in de bosbouw. Het zijn grotendeels niet-autochtone bronnen. Via gerichte testen op de nakomelingen (het plantsoen) kunnen autochtone bronnen (tabel 1) of zaadboomgaarden (tabel 2) opgewaardeerd worden naar de categorie *geselecteerd* (tabel 3). Momenteel zijn er een aantal bronnen van zwarte els die én autochtoon én geselecteerd zijn: daarom staan ze in tabel 1 en nogmaals in tabel 3.

CRITERIA

De criteria voor opname in de lijst van erkende autochtone zaadbronnen zijn streng:

- Op de oogstlocaties moeten minstens dertig zaaddragende individuen van dezelfde soort voorkomen. Omdat dit niet vaak voorkomt, komen verschillende potentiële oogstlocaties met samen dertig zaaddragende individuen ook voor erkenning in aanmerking.
- In de omgeving (straal van 1 - 1,5 km) mogen geen (of nauwelijks) niet-autochtone planten van die soort aanwezig zijn.
- De eigenaar moet toestemming geven om de locatie te laten erkennen, bij verschillende eigenaars moeten ze allen hun toestemming geven (zie praktijk-voorbeeld 8, p. 51).
- De soort moet minimaal de code b dragen voor autochtoniteit in de inventaris (dus a, a/b of b).

Zaadboomgaarden en genenbanken

De oogst op geïnventariseerde locaties is arbeidsintensief: meestal staan er maar een beperkt aantal zaaddragende bomen of struiken bijeen, zodat veel rondgereden wordt om aan voldoende divers zaad te geraken. Om de zaadoogst efficiënter te maken legt het INBO, in samenwerking met het ANB en sommige regionale landschappen sinds 2003 autochtone zaadboomgaarden aan, ook wel autochtone zaadtuinen genoemd. Eens de boomgaarden zaad produceren worden ze officieel erkend als zaadbronnen en vervoegen ze *de lijst van aanbevolen herkomsten* (zie bijlage 2, tabel 2). De eerste zaadboomgaarden zijn sinds 2007 productief.
Een gedetailleerd overzicht van de zaadboomgaarden vind je in bijlage 2 (tabel 2) en is te vinden op de website van het INBO (www.inbo.be).

OPBOUW VAN DE ZAADBOOMGAARDEN

- De bomen of struiken staan in een wijd plantverband zodat de kruinen veel zonlicht ontvangen voor uitbundige bloei en vruchtvorming.
- De bomen of struiken zijn exacte genetische kopieën van de autochtone moederbomen of –struiken op geïnventariseerde locaties. Dit gebeurt via stek of ent. Bij zaailingen bestaat immers slechts 50% zekerheid over de genetische informatie, aangezien de bestuivende vaderplant onbekend is.
- Een zaadboomgaard is representatief voor de autochtone populaties in een bepaald herkomstgebied (zie p. 9). De planten komen van minimaal vijf geïnventariseerde locaties verspreid binnen één herkomstgebied. Per locatie worden maximaal tien moederplanten vermeerderd, als het kan via stek, anders via ent.
- Per moederplant worden maximaal vier kopieën uitgeplant in de boomgaard. Standaard staan in een zaadboomgaard ongeveer tweehonderd planten (5 locaties x 10 moederplanten x 4 kopieën).
- Het is de bedoeling dat elke boomgaard in het dubbel, op twee verschillende plaatsen, wordt aangeplant.

In de onmiddellijke omgeving van de boomgaard mogen geen niet-autochtone planten groeien voor dezelfde soorten die in de boomgaard staan, om ongewenste kruisbestuiving te beperken. Als vuistregel wordt ongeveer 1 km bufferzone voorzien. Perfect geïsoleerde plekken zijn er helaas niet in Vlaanderen.

Figuur 9: Een zaadboomgaard is als een fruitboomgaard: de (autochtone) bomen staan op een grote afstand van elkaar, waardoor de kroon goed kan ontwikkelen en er veel licht aan kan. Zo kan de boom zo veel mogelijk vruchten dragen, die bovendien gemakkelijk te oogsten zijn. De vruchten worden geoogst om uit hun zaad jonge autochtone boompjes en struikjes op te kweken.
© Kristine Vander Mijnsbrugge

ZAADBOOMGAARD ALS GENENBANK

Naast zaadbron doet de boomgaard dienst als een levende genenbank: een bewaarplaats van erfelijk materiaal. Als de oorspronkelijke bomen en struiken verdwijnen, blijft de genetische diversiteit bewaard in deze kopieën. Het INBO legt zo via vegetatieve vermeerdering genenbanken aan van soorten waarvan nauwelijks nog autochtone exemplaren voorkomen in Vlaanderen (bv. zwarte populier, wilde appel, verschillende wilde rozen, wegedoorn en fladderiep). Deze genenbanken kunnen ook als zaadboomgaard dienst doen.

Figuur 10: Wilde appel in het Meerdaalwoud. © Kristine Vander Mijnsbrugge

6. STIMULANSEN

Verschillende instanties stimuleren het gebruik en de promotie van autochtoon plantsoen. We vermelden de vijf voornaamsten. Hun contactgegevens vind je op p. 82.

6.1 Samenwerkingsovereenkomst 2008-2013

De Samenwerkingsovereenkomst 2008-2013 (SO) van de Vlaamse overheid stimuleert de lokale overheden om actie te ondernemen rond streekeigen soorten en autochtoon plantmateriaal. Doordat het INBO *Plant van Hier* opnam in de lijst van *aanbevolen herkomsten*, volstaat het label *Plant van Hier* voor de samenwerkingsovereenkomst.
De criteria staan vermeld onder het thema *Natuur* en krijgen zowel binnen het basisniveau (art. 2) als het onderscheidingsniveau (art. 1 en art. 4) de nodige aandacht.
In het basisniveau gaat het over het promoten van het gebruik van streekeigen soorten en autochtoon plantmateriaal.
Het onderscheidingsniveau heeft enerzijds betrekking op het uitwerken van subsidiereglementen voor onderhoud en/of aanleg waarbij gebruik wordt gemaakt van streekeigen soorten en autochtoon plantmateriaal. Anderzijds komt het gebruik maken van streekeigen soorten, indien beschikbaar van autochtone herkomst, voor aanplantingen in tenminste landbouw-, natuur-, bosgebied en bufferzones aan bod.
Tenslotte kunnen voor reguliere beheer- en onderhoudswerken eventueel MiNa-werkers worden aangevraagd.
Meer info op www.samenwerkingsovereenkomst.be.

6.2 Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

Het ANB voorziet subsidies voor (her)bebossing en voor het bebossen van landbouwgronden. Deze subsidies gelden voor openbare besturen en particulieren. Er is een soortafhankelijke subsidie, een extra subsidie voor gemengde aanplanten en een extra subsidie voor het gebruik van aanbevolen herkomsten. Bij de betalingsaanvraag van de subsidie dient voor alle boomsoorten, behalve olm en wilg, een document van de leverancier (zie bijlage 20) meegestuurd te worden. Indien voor de struiksoorten een subsidie voor aanbevolen herkomsten wordt aangevraagd, dient ofwel het document van de leverancier, ofwel een aankoopbewijs met een stempel van het kwaliteitslabel *Plant van Hier* voorgelegd te worden.
Meer info: www.natuurenbos.be > thema's > bos > subsidies.

6.3 Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

De VLM stimuleert het onderhoud van bestaande hagen, heggen, houtkanten of houtwallen, en de aanplant van een nieuwe haag, heg, houtkant of houtwal. Landbouwers kunnen hiervoor een beheerovereenkomst afsluiten. Hiervoor ontvangen ze een subsidie bij de aanleg en een jaarlijkse vergoeding voor het beheer van deze kleine landschapselementen. Wanneer bij de aanplant autochtoon plantsoen of *Planten van Hier* gebruikt worden, is de subsidie hoger.
Via de VLM kun je ook beroep doen op bedrijfsplanners die een persoonlijk advies geven, toegespitst op de situatie van het bedrijf. Deze service is gratis en geheel vrijblijvend.
Meer info: www.vlm.be

Gemeentelijke subsidies

6.4

Sommige gemeenten geven extra subsidies bij de aanplant van autochtoon plantsoen en/of *Plant van Hier*. Dit kan bijvoorbeeld opgenomen zijn in een gemeentelijk subsidiereglement voor aanleg en onderhoud van kleine landschapselementen (zie praktijkvoorbeeld 17, p. 73 en 18, p. 73). Bij andere gemeenten kunnen punten gesprokkeld worden via de e-portemonnee. Vraag ernaar bij de milieudienst van jouw gemeente.

Regionale landschappen

6.5

De meeste regionale landschappen zetten zich in voor het behoud en de aanplant van autochtone bomen en struiken. Via hun reguliere werking kunnen ze al heel wat realiseren: steun bij aanplantingen met autochtoon materiaal, (achterstallig) beheer…
Sommige regionale landschappen hebben specifieke projecten voor het behoud, de promotie en de aanplant van autochtone bomen en struiken, waardoor ze er extra op kunnen inzetten.
Een overzicht van de regionale landschappen vind je op hun website:
www.regionalelandschappen.be

Voetnoten

[1] Herkomstgebieden worden afgebakend op vraag van de Europese richtlijn van 2003 over het verhandelen van bosbouwkundig teeltmateriaal (bosplantsoen).

[2] Jones et al., 2001, Journal of Applied Ecology

[3] De ingescande rapporten zijn beschikbaar op de website van ANB (www.natuurenbos.be/autochtonebomen). Van sommige rapporten is nog een papieren versie beschikbaar. Zolang de voorraad strekt kan je ze opvragen via tom.neels@lne.vlaanderen.be.

[4] www.inbo.be: kenniscentrum > beheer & ontwikkeling > bosontwikkeling > plantadvies

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Ruwweg 5% van de Vlaamse bosoppervlakte herbergt nog autochtone bomen en struiken. Buiten het bos is het niet veel beter gesteld.Van sommige soorten zijn de autochtone exemplaren bijna uitgestorven.
Er is nog heel wat werk aan de winkel om de resterende autochtone bomen en struiken de nodige kansen op behoud te geven. Dit kan in eerste plaats door de restpopulaties te beschermen. Maar daarnaast dient het gebruik van autochtoon plantsoen algemener te worden (zowel vraag als aanbod moeten stijgen). Tenslotte moet ook de bekendheid van autochtoon plantsoen verhogen. Je kan hier zeker je steentje toe bijdragen.
De praktijkvoorbeelden die dergelijke initiatieven illustreren zijn in dit vademecum ingedeeld in vier hoofdstukken. In het eerste deelt (p. 27) toont een algemeen praktijkvoorbeeld hoe je een overzicht bekomt van de autochtone bomen en struiken die nog voorkomen. Het tweede deel (p. 31) focust op acties om de resterende populaties autochtone bomen en struiken maximaal te behouden. Jammer genoeg zijn een deel van de geïnventariseerde locaties ondertussen beschadigd of soms zelfs (gedeeltelijk) verdwenen. We bespreken twee mogelijke herstelmaatregelen. Vervolgens komt het er op aan meer bomen en struiken met autochtone herkomst aan te planten. Hiervoor moet in eerste plaats het nodige zaad geoogst en opgekweekt worden (derde deel, p. 49). Nadien dient het plantsoen geplant te worden en dit kan best met een steuntje in de rug gestimuleerd worden (vierde deel, p. 63).

Aan de hand van de praktijkvoorbeelden hopen we jullie een heel eind op weg te helpen naar de daadwerkelijke bescherming en uitbreiding van autochtone bomen en struiken in je gemeente. De voorbeelden kunnen inspireren, en geven bovendien enkele zeer concrete hulpmiddelen (zie p. 77 - 79).

Veel succes!

Monumentale lindeboom uit Everbeek © VBV

OVERZICHT VAN AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN IN JE GEMEENTE

Autochtone bomen beschermen tegen kap, zaad oogsten, nieuwe aanplantingen…
Om zelf aan de slag te gaan, moet je weten waar, welke en hoeveel autochtone bomen en struiken er in je gemeente voorkomen. In het eerste praktijkvoorbeeld laten we zien hoe je deze informatie bekomt.

© Geert Van der Linden (VIOE)

PRAKTIJKVOORBEELD 1

Opmaak van een overzichtskaart

Open met GIS software (bv. Arcview) een luchtfoto of topografische kaart van het grondgebied van je gemeente. Open vervolgens de shapefile met de inventaris van autochtone bomen en struiken.
Naargelang je voorkeur kan je de nummers visualiseren (zie voorbeeld van Sint-Katelijne-Waver, bijlage 3) of de locaties benoemen naar het soort landschapselement (solitaire boom, houtkant…) vb. Bocholt (figuur 11 en bijlage 3).
Print deze kaart op posterformaat en hang deze ergens zichtbaar in je bureau.
Vraag indien nodig hulp aan je regionaal landschap (zie contactgegevens, p. 82).

In bijlage 3 vind je nog voorbeelden van overzichtskaarten, opgemaakt door regionale landschappen.

- Lanaken (opgemaakt door Regionaal Landschap Kempen Maasland).
- Sint-Katelijne-Waver (opgemaakt door Regionaal Landschap Rivierenland): overzichtskaart en detailkaarten van de respectievelijke locaties.
- Bocholt (opgemaakt door Regionaal Landschap Lage Kempen).

INVENTARIS AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN

Ken je de inventaris autochtone bomen en struiken nog niet? Deze is beschikbaar als shapefile (GIS) en in een databank. Waar je dit vindt en hoe je het moet gebruiken lees je op p. 14 en in de handleiding (bijlage 1).

ZEKER DOEN

Het is best mogelijk dat er locaties met autochtone bomen en struiken in je gemeente voorkomen die je niet terugvindt in de inventarisatie. Wellicht hebben de inventariseerders deze over het hoofd gezien. Als je weet hebt van een dergelijke locatie, meld dit dan aan het INBO (zie praktijkvoorbeeld 7, p. 46; en contactgegevens p. 82).

Op de volgende pagina zie je figuur 11: Voorbeeld van een overzichtskaart: locaties met autochtone bomen en struiken in Bocholt (opgemaakt door Regionaal Landschap Lage Kempen).

Groeiplaatsen oorspronkelijk inheemse bomen en struiken in Bocholt

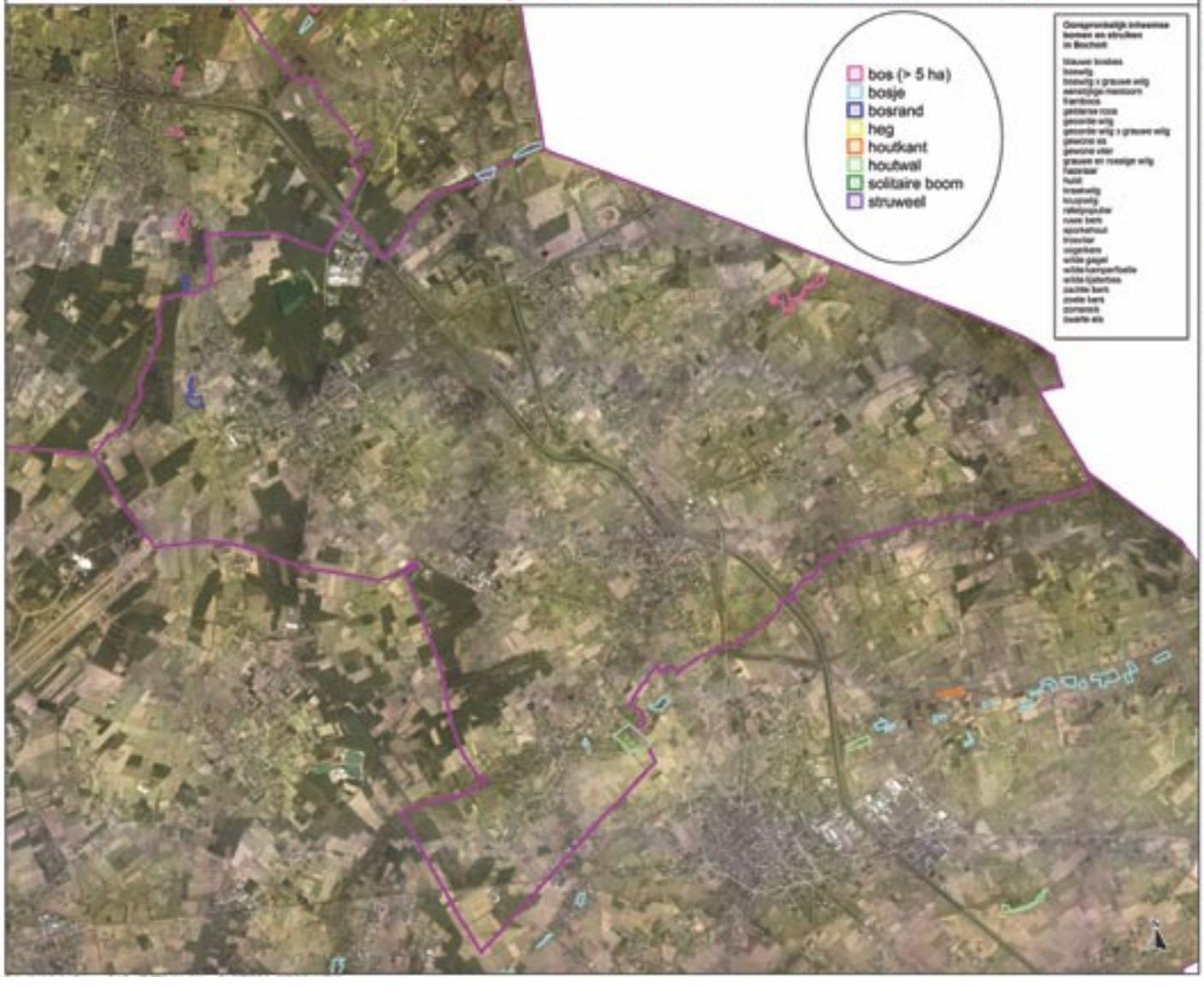

BESCHERM EN BEHOUD

In 2009 onderzochten Regionaal Landschap Rivierenland en Bosgroep Antwerpen-Zuid de autochtone bomen en struiken in hun werkingsgebied (inventaris Houtvesterij Antwerpen,2003). *We ontdekten dat in deze periode van amper zes jaar 10 van de 82 locaties verdwenen zijn. Een verkaveling bedreigt momenteel twee bijkomende locaties*, getuigt Hans Vermeersch van het Regionaal Landschap Rivierenland.

Zelf hoorden we tijdens onze zoektocht naar praktijkvoorbeelden dat een milieudienst opdracht had gegeven om een verwaarloosde houtkant te verwijderen. Achteraf bleek dat het om een autochtone locatie ging! Dit toont aan dat het in de eerste plaats van groot belang is dat je weet waar in je gemeente autochtone bomen en struiken voorkomen en in welke staat ze verkeren (zie praktijkvoorbeeld 1, p. 28).

Om er voor te zorgen dat autochtone bomen en struiken de komende generaties behouden blijven, moeten we vermijden dat ze gerooid of beschadigd worden. Gezien het kleine aandeel resterende autochtone bomen en struiken, moeten we ze in eerste plaats koesteren.
Daarnaast is een goed onderhoud van groot belang.

Achterstallig onderhoud kan autochtone bomen en struiken van hun ondergang redden. © Regionaal Landschap Lage Kempen.

1. LAAT ZE STAAN

1.1 Kap- en natuurvergunning

De Vlaamse wetgeving voorziet een basisbescherming: in veel gevallen moet je een kap- of natuurvergunning aanvragen bij de gemeente (College van Burgemeester en Schepenen, CBS). Onderstaande tekst behandelt enkel de wetgeving van toepassing voor bomen en struiken die niet beschermd zijn door hun ligging of dus niet in een bos, speciale beschermingszone, VEN-gebied of een beschermd landschap staan. Voor bomen en struiken in een bos, VEN-gebied, speciale beschermingszone of een beschermd landschap gelden specifieke regels. Meestal is het advies van een andere instantie vereist. Dit advies is bindend voor zover het negatief is of voorwaarden oplegt.
Voorbeelden:

- Voor een boom in een voorlopig of definitief beschermd landschap moet de gemeente advies vragen aan het agentschap Ruimte en Erfgoed, onroerend erfgoed.
- Voor een boom in de Natura 2000-gebieden (Vogel- of Habitatrichtijngebied) moet de gemeente advies vragen aan het ANB.

Voor meer informatie over de wetgeving rond het verwijderen van bomen en struiken verwijzen we naar bestaande lectuur (zie *Achtergrondinformatie wetgeving rond bomen en struiken*, p. 34).

1.1.1 Hoogstammige bomen

Kappen van hoogstammige bomen (⩾1m omtrek op 1m hoogte) vereist een gemeentelijke stedenbouwkundige vergunning. De gemeente (CBS) beslist of ze deze aflevert. Via een gemeentelijke verordening kan een gemeente deze wetgeving verstrengen. Dit is een belangrijke sleutel om autochtone bomen en struiken te beschermen. Meer informatie en een concreet voorbeeld volgen (p. 34).
In bepaalde zones[1] mag een boom geveld worden zonder vergunning, mits naleving van de zorgplicht. De zorgplicht houdt in dat elke vernietiging of ernstige schade aan bijvoorbeeld een kleine landschapselement, moet voorkomen of beperkt worden en indien dit niet mogelijk is, hersteld moet worden.

1.1.2 Kleinere bomen en andere houtachtige gewassen

Voor *kleinere bomen* en andere houtachtige gewassen is geen gemeentelijke stedenbouwkundige vergunning vereist. Hier geldt het natuurdecreet waarin staat dat rooien of beschadigen van houtachtige beplantingen in één van onderstaande gebieden een natuurvergunning vereist (Tabel 1). Het CBS behandelt de aanvraag.

Het VEN is niet opgenomen in de oplijsting (Tabel 1), omdat de basisbescherming van toepassing voor VEN gebieden oa. inhoudt dat bomenrijen en kleine landschapselementen verwijderen er verboden is.

Figuur 12: De stamomtrek van deze mispel, opgenomen in de inventaris autochtone bomen is kleiner dan de vereisten voor een kapvergunning (1 m op 1 m hoogte). Doordat deze gelegen is in een groengebied op het gewestplan, is het verwijderen van deze struik onderworpen aan een natuurvergunning en kan deze gelukkig niet zomaar gekapt worden. © Kristine Vander Mijnsbrugge

Tabel 1: Zones waar een natuurvergunning vereist is voor het verwijderen van kleine landschapselementen.

-	Groengebieden op het gewestplan (= natuurgebieden en natuurgebieden met wetenschappelijke waarde),parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, agrarische gebieden met bijzondere waarde en natuurontwikkelingsgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang.
-	Speciale beschermingszones (SBZ: Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn).
-	Ramsargebieden (= watergebieden van internationale betekenis).
-	Beschermde duingebieden aan de kust.
-	Gebieden van het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON).
-	Agrarische gebieden en de landschappelijk waardevolle agrarische gebieden op de gewestplannen.

ACHTERGRONDINFORMATIE WETGEVING ROND BOMEN EN STRUIKEN

De wetgeving rond het verwijderen van bomen en struiken is zeer uitgebreid, en komt hier maar beperkt aan bod. Voor meer gedetailleerde informatie, verwijzen we naar bestaande lectuur:

- *Wegwijs in de wetgeving op het wijzigen van vegetaties en kleine landschapselementen*. Provincie Antwerpen & CVN (2007). D/2007/0180/45.
  Handleiding met een duidelijk overzicht om de ingewikkelde wetgeving op het wijzigen van vegetaties en kleine landschapselementen te verduidelijken. Downloaden: www.provant.be > Leefomgeving > Natuur en landschap > Natuurbeleid > Natuurvergunningen (hier vind je de herziene versie, uitgebracht in maart 2011).
- *Het bos doorheen de bomen*. Provincie West-Vlaanderen (dienst MiNaWa) & CVN (2004). D/2004/0248/27.
- *Doorbomen*. Provincie Vlaams-Brabant (herziening 2005). DD/2002/8495/14.
- *Natuurdecreet*. www.natuurenbos.be > Wetgeving > Wetgeving > Natuurdecreet.

1.2 Verstrengen is beschermen

Via een gemeentelijke verordening kan je gemeente het kapreglement (p. 32, §1.1,) verstrengen. De voorschriften hierin kunnen bepaalde handelingen, die volgens de hogere overheden niet vergunningsplichtig zijn, toch aan een vergunningsplicht onderwerpen. Dit vergroot het aandeel vergunningsplichtige bomen en struiken en hiermee de kans dat autochtone bomen en struiken niet gekapt worden. Bovendien legt het gemeentelijk kapreglement meestal een compensatie of heraanplant op aan de aanvrager (p. 39, §1.4).

Er zijn ons geen gemeentelijke kapverordeningen bekend die autochtone bomen en struiken beschermen. Wel is er een mooi en inspirerend voorbeeld in de goede richting: de gemeentelijke verordening van Genk. Deze wetgeving werd opgesteld in 1997, toen autochtone bomen en struiken nog veel minder bekend waren. Deze wetgeving biedt de mogelijkheid om meer geïnventariseerde bomen en struiken te beschermen.

PRAKTIJKVOORBEELD 2

Gemeentelijke stedenbouwkundige verordening van Genk

Genk pakt uit met zijn imago als groene stad en laat deze eretitel tot in haar wijken en straten uitstralen. Dit doen ze oa. door waardevolle inheemse bomen, hagen, houtwallen en houtkanten te onderwerpen aan hun gemeentelijke stedenbouwkundige verordening (bijlage 4).
Voor de waardevolle inheemse boomsoorten bepaald in een lijst (zie lijst 1, bijlage 4) is een stedenbouwkundige vergunning vereist als de boom of struik een omtrek van 30 cm (op 1 meter hoogte) heeft. Definitief verwijderen van houtkanten, houtwallen, hagen, struwelen en hakhout zijn eveneens vergunningsplichtig. Zelfs de (her)aanplant is gereglementeerd: je hebt een vergunning nodig als je een andere boomsoort wil aanplanten dan deze opgenomen in de lijst (niet van toepassing in je eigen tuin).

Figuur 13: De stedenbouwkundige verordening van Genk stelt dat het definitief verwijderen van houtkanten, houtwallen, hagen, struwelen, zoals bijvoorbeeld deze meidoornhaag, eveneens vergunningsplichtig zijn. © Kristine Vander Mijnsbrugge

Op de lijst staan de elf algemeenste inheemse en ecologisch en/of landschappelijk waardevolle boomsoorten van het landschap in en rond Genk.
Met de folder *Kappen van bomen gereglementeerd* (bijlage 5) maakte stad Genk deze wetgeving bekend bij de inwoners. Dergelijke folder is, mits een moderner kleedje, een mooi communicatiemiddel om je inwoners te sensibiliseren over vooruitstrevende wetgeving die tegemoet komt aan het behoud van autochtone bomen en struiken. Net zoals het gebruiksvriendelijk schema (bijlage 6) dat de weg wijst in de wetgeving voor het kappen van bomen in woongebied, industriegebied en gelijkgestelde gebieden.

GEMEENTELIJKE KAPVERORDENING GENK ARTIKEL 3 (FRAGMENT UIT BIJLAGE 4)

Par 1: Niemand mag zonder voorafgaande en uitdrukkelijke vergunning van het college van burgemeester en schepenen:

a) Bomen welke op een hoogte van 1 meter gemeten boven de grond een stamomtrek van tenminste 0,30 meter hebben, vellen of rooien, ongeacht of ze alleen staan, dan wel behoren tot een rij of groep en behorend tot de lijst van waardevolle inheemse boomsoorten.

b) Houtkanten, houtwallen, hagen, struwelen, hakhout, al dan niet bestemd voor houtproductie, definitief verwijderen en, behoudens voor de normale houtexploitatie, overgaan tot het geheel of gedeeltelijk omhakken.

c) Aanplanten of heraanplanten met bomen of heesters,(nvdr struiken) die niet behoren tot lijst 1 of 2, op uitzondering van de eigen tuin.

1.3 Beoordelingscriteria

Iedere gemeente beoordeelt een kap- of natuuraanvraag op zijn eigen manier. De waarde van de boom, de risico's voor de omgeving en de aanwezigheid van ziekten zijn enkele criteria die terugkomen. Het criterium *Is de boom of struik opgenomen in de inventaris van autochtone bomen en struiken?* vinden we nergens terug. Nochtans is dit criterium bepalend om de resterende autochtone bomen en struiken te beschermen.

In bijlage 7 vind je een voorbeeld van de criterialijst die de gemeente Schoten hanteert bij de beoordeling van een kap- of natuuraanvraag. In de bijlage zie je tevens hoe je een extra criterium kan toevoegen, zodat de lijst rekening houdt met autochtone bomen en struiken.

ZEKER DOEN

Gebruik je een criterialijst of ben je van plan om die op te stellen? Voeg dan zeker volgend criterium toe: *Is de boom of struik opgenomen in de inventaris van autochtone bomen en struiken?* De opmaak van een overzichtskaart met de autochtone bomen en struiken in je gemeente (zie praktijkvoorbeeld 1, p. 28) laat je toe om deze vraag snel en gemakkelijk te beantwoorden.

PRAKTIJKVOORBEELD 3

Motivering om een kapvergunning voor een autochtone boom te weigeren.

Ben je op zoek naar argumenten om een kapvergunning te weigeren op basis van de autochtoniteit? Hieronder een paar suggesties. Voeg zeker ook het inventarisatieformulier van de locatie bij als *uittreksel uit de Inventaris van de autochtone bomen en struiken* (zie p. 28 en bijlage 9). Het *stand-still beginsel* is één van de basisprincipes uit het natuurdecreet. Dit principe stelt dat minimaal de bestaande kwaliteit en kwantiteit behouden dient te blijven. Door autochtone bomen en struiken te verwijderen of te vervangen door niet-autochtone verminder je de bestaande kwaliteit. Dit moet, omwille van dit *stand-still principe*, vermeden worden. Om deze reden kan geen vergunning worden afgeleverd voor de aanvraag om boom/struik x te verwijderen. In bijlage 9 zit een uittreksel uit de inventaris van de autochtone bomen en struiken, waaruit blijkt dat de boom/struik waarvoor de kapvergunning wordt aangevraagd, autochtoon is en waarde x (a, b of c) heeft voor autochtoniteit.

Relevante artikels uit het natuurdecreet om naar te verwijzen:

- Artikel 16 stelt dat een vergunningsplichtige activiteit enkel vergund mag worden als er geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan.
- Art2, 2° stelt dat autochtone bomen en struiken deel uitmaken van onze biodiversiteit.

NIET AUTOCHTOON, TOCH WAARDEVOL

Uiteraard zijn niet alleen de autochtone bomen en struiken waardevol. Het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE) is bezig met de opmaak van de Inventaris Houtige Beplantingen met Erfgoedwaarde. De databank is op dit moment nog niet openbaar, maar hou dit in de gaten: www.vioe.be > Aanbod > Inventarissen > De inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde.

Zoals je kan verwachten zijn vele autochtone bomen en struiken eveneens *houtige beplantingen met erfgoedwaarde*.

Figuur 14: © Geert Van der Linden (VIOE)

PRAKTIJKVOORBEELD 4

Knoteiken gered van kap

In Kampenhout weigert de gemeente om een kapvergunning af te leveren voor drie oude knoteiken: een positief verhaal voor de eigenaars, de bomen en de gemeente.
De al jaren verwaarloosde knoteiken liggen op privaatgrond. Het reguliere knotbeheer, normaal gezien om de vijf à zeven jaar, werd al even niet meer uitgevoerd. De takken waren ondertussen zo dik als jong volwassen bomen.

Figuur 15: *Deze bomen zijn naar schatting meer dan vijftig jaar niet meer geknot. Het zijn de dikste en monumentaalste knoteiken die ik ooit zag* (Expert van het agentschap Ruimte & Erfgoed). De gemeente redde ze door een kapaanvraag te weigeren. © Regionaal Landschap Dijleland vzw

Eind jaren '90 vraagt de eigenaar een kapvergunning aan. De bomen zijn volgens hem te groot geworden. Enkele zijn uitgehold en daarmee potentieel gevaarlijk. Bovendien nemen ze de lichtinval weg. De milieuambtenaar weigert de kapvergunning: de bomen zijn te waardevol (oa. cultuurhistorische waarde). Hij stelt voor om de eiken te (laten) knotten.
Enkele jaren later polst de eigenaar opnieuw naar de mogelijkheden om de bomen te kappen. De bomen zijn ondertussen verder gegroeid en de takken dreigen af te breken. De milieuambtenaar is nog steeds overtuigd dat deze monumentale bomen zullen herleven na een goede snoeibeurt. Hij weigert de kapaanvraag maar zoekt een oplossing en contacteert hiervoor Regionaal Landschap Dijleland (RLD) vzw.

De milieuambtenaar en RLD stellen voor om de bomen gefaseerd te laten knotten door een professionele boomverzorger. RLD maakt het bestek op en verstuurt de offertevraag naar een aantal boomverzorgers. RLD zorgt daarnaast voor de praktische voorbereiding, zoals afspraken maken met de politie over het afzetten van de weg, en volgt de werken op. Uiteraard gebeurt dit alles in overleg met de eigenaar.
Na goedkeuring door de eigenaar worden de werken effectief uitgevoerd. Hetzelfde najaar (november 2007) worden de bomen een eerste maal geknot. Enkele takken blijven staan als saptrekkers, om de kans op afsterven te verkleinen. De daaropvolgende zomer staat de boom volledig in blad: de werken zijn geslaagd. Het tweede deel van de werken wordt het volgende najaar uitgevoerd.
De instandhoudingswerken werden met optimaal gevolg uitgevoerd en de eigenaars zijn blij dat deze bomen nog aanwezig zijn. De eigenaars betalen slechts 10% van de kosten (330 euro). De overige kosten worden gedragen door Ruimte en Erfgoed (80%) en het RLD (10%). De eigenaars mochten bovendien het hout ophalen. Ga voor een overzicht van de huidige subsidieregeling naar p. 41).

Figuur 16: De voormalige kruin van de knoteik in Kampenhout. Je kan deze boom nog steeds bewonderen, aangezien de kapvergunning niet werd afgeleverd. © Regionaal Landschap Dijleland vzw

Toch gekapt? Plant opnieuw!

1.4

In bepaalde gevallen kan het kappen van bomen niet voorkomen worden of is het omwille van veiligheids overwegingen noodzakelijk. Heraanplant is, gezien het stand-still beginsel uit het natuurdecreet verplicht. Sommige gemeenten specifiëren dat dit een specifieke inheemse, streekeigen of standplaatseigen soort moet zijn.

Adviseer bij verplichte heraanplant het gebruik van autochtoon plantgoed.
Door dit als gemeente (waar mogelijk) te verplichten of op z'n minst te wijzen op de mogelijkheid, versterk je de situatie van autochtone bomen en struiken.
Zeker in volgende situaties is het gebruik van autochtoon plantsoen sterk aanbevolen:

- Als in uitzonderlijke gevallen een boom of struik uit de inventaris autochtone bomen en struiken gekapt wordt, kan je de verplichte heraanplant met autochtoon plantsoen met kracht bijzetten door te verwijzen naar het stand-still beginsel uit het natuurdecreet (zie praktijkvoorbeeld 3, p. 37).
- Bij kapping van een niet-autochtone boom of struik is het mogelijk om in de vergunning te vragen om voor de heraanplant autochtoon plantgoed te gebruiken. Aangezien deze voorwaarde verder gaat dan het stand-still principe is een goede motivatie wenselijk.
    - Op locaties gelegen op 1- 1,5 km van een erkende zaadbron of een zaadboomgaard is de aanplant met niet-autochtoon plantgoed van eenzelfde soort ten zeerste af te raden. Aanplant van niet-autochtoon plantsoen in de nabijheid van een zaadbron impliceert dat via kruisbestuiving ongewenste erfelijke eigenschappen kunnen inkruisen in het zaad dat geoogst wordt op de zaadbron. In bijlage 8 vind je een overzicht van de erkende zaadbronnen en de zaadboomgaarden.
    - Nabij andere locaties waar frequent geoogst wordt, is het zeer zinvol zoveel mogelijk voor autochtoon plantgoed te kiezen.
    - In gebieden met nog vele groeiplaatsen met autochtone bomen of struiken.

ZEKER DOEN

Heb je weet van een beschadigde of verwijderde autochtone boom of struik? Meld dit dan expliciet bij de aangifte aan de natuurinspectievan het ANB (zie contactgegevens, p. 82). Doe dit door te verwijzen naar het opnamenummer en de projectcode, zoals opgenomen in de inventaris (zie bijlage 1).

Figuur 17: Deze foto laat heel duidelijk zien dat er soms kwaad opzet in het spel zit: een boom die rondom rond geringd wordt, zal afstreven.

2. ACHTERSTALLIG ONDERHOUD

Er zijn heel wat minder directe bedreigingen die aandacht vragen om behoud van autochtone bomen en struiken te verzekeren:

- Onderhoud houtkanten, hakhout, knotbomen…: een niet geknotte knotboom kan scheuren en/of afsterven.
- Stel autochtone populaties voldoende vrij: overwoekering door snelgroeiende of schaduwtolerante (uitheemse) planten kan de autochtone populatie verdringen.

De praktijkvoorbeelden 5 (p. 42) en 6 (p. 44) illustreren hoe Overpelt en Oudenaarde dit aanpakken.

Figuur 18: Het onderhoud van bomen en struiken is een vorm van bescherming op zich.
© Regionaal Landschap Lage Kempen

SUBSIDIES

Voor (achterstallig) onderhoud van bomen en struiken bestaan verschillende subsidiekanalen, mede afhankelijk van de status en ligging van de boom/struik: Anno 2011 zijn deze de volgende:

- Alle eigenaars, zowel particulieren als openbare besturen, van bomen en struiken gelegen in een beschermd landschap of erfgoedlandschap kunnen rechtstreeks bij het agentschap Ruimte en Erfgoed (zie contactgegevens, p. 82), subsidies vragen voor het normale onderhoud van kenmerkende structuren of elementen in een beschermd landschap (onderhoudspremie, 40%). Indien er een goedgekeurd landschapsbeheerplan is voor het beschermde landschap kan je eveneens via het agentschap Ruimte en Erfgoed beroep doen op een landschapspremie voor het uitvoeren van in het beheerplan opgenomen functie van landschapszorg (70%).

- Particuliere eigenaars van bomen en struiken die beschermd zijn als monument kunnen bij het agentschap Ruimte en Erfgoed subsidies vragen voor regulier onderhoud of beheerwerkzaamheden. In de databank van Onroerend Erfgoed kan je opzoeken of jouw boom/struik beschermd is en welke beschermde status jouw boom/struik heeft: www.onroerenderfgoed.be> Beschermen > Databank.
- Het agentschap Ruimte en Erfgoed subsidieert de landschapswerking van de regionale landschappen. Via deze subsidie kunnen particulieren en openbare besturen tot maximum 70% van de kosten van achterstallig onderhoud aan kleine landschapselementen, indien gelegen in ankerplaats of relictzone (aangeduid in de landschapsatlas) en indien het geen beschermd landschap, dorps/stadgezicht of monument betreft, recupereren. Via andere projecten kunnen de meeste regionale landschappen een gelijkaardige subsidie geven voor onderhoud van kleine landschapselementen buiten de ankerplaatsen en relictzones.
  Contacteer het regionaal landschap (zie contactgegevens, p. 82) in jouw regio, zij kunnen je verder helpen.
- Veel gemeentelijke reglementen die subsidies voor aanplant bepalen, voorzien ook een subsidie voor onderhoud (zie praktijkvoorbeeld 17 en 18, p. 73). Informeer bij de milieuambtenaar van je gemeente.
- Als landbouwer kom je bij de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) in aanmerking voor een beheerovereenkomst. Hieronder vallen onder andere het onderhoud van een bestaande haag of heg en het onderhoud van een bestaande houtkant of houtwal.

PRAKTIJKVOORBEELD 5

Herstel autochtone houtkant (Overpelt)

Na een voorstelling over autochtone bomen en struiken door Regionaal Landschap Lage Kempen (RLLK) schiet de gemeente Overpelt in actie. Haar eerste initiatief is het herstel van een oude, bijna verdwenen houtkant (VL 98-1 HB - 108 in de inventaris; zie ook bijlage 9).
Tijdens een gezamenlijk terreinbezoek ontdekken het RLLK en de milieuambtenaar van Overpeltdat deze oorspronkelijk 300 meter lange houtkant, bijna volledig verdwenen is. Aan de noordzijde is er een restant wilde gagel, dat jaarlijks wordt gemaaid. Aan de westzijde is er over een lengte van ongeveer vijftig meter, langs beide kanten van de weg, een relict van de oorspronkelijke houtkant met verschillende soorten wilgen, zomereik, ruwe berk en sporkehout. Aan de zuidzijde zijn twee stroken (ongeveer 10 meter lang) waar de hardnekkige exotische plant Japanse duizendknoop domineert. Het RLLK stelt samen met de milieuambtenaar een actieplan op om deze locatie terug in oorspronkelijke staat te herstellen. Het RLLK kan 65% van de kosten dekken.

Figuur 19: In Overpelt ontdekken het Regionaal Landschap Lage Kempen (RLLK) en de milieuambtenaar dat deze oorspronkelijk 300 m lange houtkant (opgenomen in de inventaris) bijna volledig verdwenen is. Met de steun van RLLK realiseren ze het achterstallig onderhoud.
© Fragment uit de topografische kaart schaal 1:10 000 met toelating A2608 van het Nationaal Geografisch Instituut - www.ngi.be

Actieplan

1. Stopzetten maaibeheer(voorjaar/zomer 2010)
   Het jaarlijks maaibeheer van toepassing op deze berm, verhindert oa. de wilde gagel om uit te groeien. Door dit maaibeheer te stoppen, over de volle lengte van de oorspronkelijke houtkant (300 meter), kan de wilde gagel zich herstellen. De zone die niet gemaaid mag worden, werd duidelijk afgebakend. Na één jaar is het herstel al zichtbaar.
2. Verwijderen Japanse duizendknoop
   Een groot deel van de berm is overwoekerd met Japanse duizendknoop: een plant die van nature bij ons niet voorkomt maar zeer gemakkelijk groeit. Deze plant heeft hier immers geen natuurlijke vijanden en heeft bovendien een uitgebreid wortelstelsel waarvan elk achtergebleven stukje wortelstok opnieuw kan uitgroeien tot een volwassen duizendknoop. Des te meer is de plant te vermijden omdat zijn dichte bladerdek de groei van andere planten verhindert. Om de Japanse duizendknoop te verwijderen,maait de gemeente dit stuk en dekt het af met zwarte, ondoorlatende landbouwplastiek.

Figuur 20: De voormalige autochtone houtkant was bijna volledig verdwenen. Hier zie je het stuk waar zware overwoekering van Japanse duizendknoop heerste (links). Op de foto rechts zijn de maatregelen genomen om deze terug te dringen zichbaar.
© Regionaal Landschap Lage Kempen

3. Heraanplant
   In het voorjaar van 2011 wordt de houtkant heraangeplant met soorten die hier aanvankelijk voorkwamen: sporkehout, zomereik en ruwe berk. Omdat de wilgensoorten die nog aanwezig zijn niet als autochtoon plantgoed verkrijgbaar zijn in de handel, worden stekken genomen van de aanwezige/resterende wilgen en dezelfde dag terug aangeplant.

Communicatie

Het RLLK voorziet een werfbord (bijlage 10) dat voorbijgangers informeert over de werkzaamheden in functie van het herstel van een autochtone houtkant. Na de werken wordt dit vervangen door een definitief bord waarop je kan lezen dat de houtkant hier reeds generaties lang staat en dat het *Planten van Hier* zijn (bijlage 11).

Taakverdeling en kosten

Het Landschapsteam van het Regionaal Landschap voert het grootste deel van de werken uit. De gemeente behandelt de Japanse Duizendknoop en bakent de zone af waar de werken uitgevoerd zullen worden zodat het duidelijk is waar niet gemaaid mag worden. In kader van het project *Een toekomst voor autochtone bomen en struiken* nam het RLLK 65% van de kosten voor zijn rekening.

Overzicht van de kosten

Plantgoed: sporkehout (400 stuks),zomereik (100 stuks) en berk (100 stuks): 250 euro
Twee infobordjes aan 25 euro/stuk = 50 euro
Plantwerken: 500 euro (1 ploegdag)
Nemen van stekken + planten van stekken: 500 euro (1 ploegdag)
Totaal: 1300 euro (incl BTW): waarvan 455 euro voor rekening van de gemeente (35%)

PRAKTIJKVOORBEELD 6

Achterstallig onderhoud voor tien autochtone locaties in Oudenaarde

Stad Oudenaarde realiseert het achterstallig onderhoud van tien verwaarloosde houtkanten, gelegen op hun grondgebied. Dit project kwam er met steun van het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen (RLVA).

Selectie van tien locaties

Oudenaarde heeft heel wat autochtone locaties die bovendien op terreinen in eigendom van de stad liggen. Bij de selectie van de tien meest interessante locaties ligt de focus op houtkanten op taluds: het onderhoud is er veeleisend en dus meest prioritair.
RLVA maakt een shortlist, op basis van de gegevens van de inventaris. Op het terrein worden de criteria: lengte van de houtkant (bij voorkeur >10m), nood aan achterstallig onderhoud en het aantal soorten dat voorkomt (de meest diverse) gebruikt om tot tien locaties te komen. Deze worden voorgelegd aan de stad Oudenaarde.

Figuur 21: Oudenaarde realiseert het achterstallig onderhoud van tien geselecteerde autochtone locaties: allen houtkanten op taluds. © Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen

Werkzaamheden

Bij de meeste houtkanten wordt een hakhoutbeheer uitgevoerd. De knotbomen worden geknot. Sommige struiken worden niet gesnoeid, omdat ze dienst doen als zaadbron (vb. de kardinaalsmuts). Deze onderhoudswerken vormen eveneens de gelegenheid om het zwerfvuil te verwijderen. In een uitzonderlijke situatie wordt een boom verwijderd om de openbare veiligheid te garanderen. Dit is het geval voor een grote beuk waarvan de stam volledig is doorgerot. Doordat hij op een talud staat is de kans dat hij omvalt groter.

Het landschapsteam voert de meeste onderhoudswerken zelf uit. Enkel waar de aard van het werk te moeilijk of te gevaarlijk is, komt een gespecialiseerde firma aan te pas (vb. het knotten van bomen die al te lang niet meer zijn geknot). RLVA maakte de offertes op. De voormalige Afdeling Monumenten en Landschappen (nu: agentschap Ruimte en Erfgoed, onroerend erfgoed) voorzag subsidies die het grootste deel van de kosten dekten. Een overzicht van de huidige subsidiemogelijkheden vind je op p. 41.

Grensgevallen

Enkel een landmeter kan de onbekende eigenaar van de bomen en struiken gelegen op de grens van twee percelen aanduiden. Om deze kost uit te sparen betaalt Stad Oudenaarde deze onderhoudswerken. De eigenaars worden per brief verwittigd (voorbeeldbrief zie bijlage 9). Het hout, van oa. de gevelde beuk, ging naar de aanpalende eigenaar. Aan de aanpalende bewoners wordt een schriftelijke toestemming gevraagd, om achteraf eventuele problemen te voorkomen.

3. AANVULLING INVENTARIS

De inventaris autochtone bomen en struiken bevat meer dan 5000 locaties (p. 14, §3). Ondanks het grondige onderzoek, pretendeert de inventaris niet volledig te zijn. Ken je een locatie waar misschien autochtone bomen en struiken voorkomen, ga dan zeker na of deze voorkomt in de inventaris. Als dit niet het geval is, kan je aan de hand van onderstaand stappenplan nagaan of en hoe je dit best doorgeeft aan de beheerder van de inventaris.

PRAKTIJKVOORBEELD 7

Welke stappen moet je ondernemen om een potentieel nieuwe locatie te laten opnemen in de inventaris?

- Kijk of de locatie al is opgenomen in de inventaris. Raadpleeg hiervoor de digitale versie (databank of GIS), deze is de meest accurate (zie p. 28 en bijlage 1).
- Vind je de locatie niet terug? Tracht onderstaande vragen zo goed mogelijk te beantwoorden. Bezorg de verzamelde informatie aan het INBO (Kristine Vander Mijnsbrugge, zie contactgegevens p. 82). Je kan zeker ook hulp vragen aan een regionaal landschap.

  1. Duid de locatie aan op een recente analoge kaart of in GIS.
  2. Geef enkele argumenten waarom deze boom/struik volgens jou autochtoon zou zijn: is het een oude hakhoutstoof, een oude knotboom, een zeldzame soort, vind je oud-bosplanten (welke?)… ?

  TIP: Bekijk de criteria gehanteerd bij de opmaak van de inventaris (zie p. 14).

  3. Neem een foto: zowel van de boom/struik, als van de omgeving.

  Extra: Neem een kijkje op de Ferrariskaart (raadpleeg via http://www.ngi.be/NL/NL1-4-2-3.shtm). Staat de locatie er op? Heb je een andere oude kaart dan de Ferrariskaart van deze locatie? Stuur deze dan ook mee.

Figuur 22: © Kristine Vander Mijnsbrugge

Voetnoten

[1] *Zones: een boom in een goedgekeurd beheerplan of beheervisie, of gesitueerd op een huiskavel (enkel op een huiskavel van een vergunde woning of een vergund bedrijfsgebouw gelegen in een woon- of industriegebied; de boom moet op een straal van max 15 m rondom deze woning staan).*

ZAADOOGST

Oogstploegen van de regionale landschappen, ANB, vrijwilligers… verzamelen jaarlijks honderden kilo's zaden om nieuwe bomen en struiken op te kweken. Het is eigen aan autochtoon plantsoen dat het zaad lokaal in Vlaanderen wordt geoogst, op geïnventariseerde locaties (autochtone bosjes, houtkanten…) en in zaadboomgaarden.

Er is veel zaad nodig om voldoende bomen en struiken met autochtone herkomst op te kweken. Als gemeente kan je hier een belangrijke rol in spelen. Het meest eenvoudige is dat je positief reageert op de vraag om te mogen oogsten (zie praktijkvoorbeelden 8 en 9, p. 51). Je kan uiteraard ook zelf aan de slag gaan (zie praktijkvoorbeelden 10, p. 52, 11, p. 53 & 12, p. 56) of ondersteuning bieden bij de aanleg van een zaadboomgaard (zie praktijkvoorbeeld 13, p. 58).

© Sandra Vandewiele

1. TOELATING ERKENNING ZAADBRON

De potentiële zaadbronnen in Vlaanderen zijn verspreid over bijna evenveel eigenaars, waarvan zowel particulieren als (lokale) overheden. Om een zaadbron officieel te erkennen (zie ook 5.1.2, p. 18) is een schriftelijke toestemming van de eigenaar(s) vereist (zie praktijkvoorbeeld 8, p. 51), maar ook voor de oogst op andere locaties moet de eigenaar instemmen (zie praktijkvoorbeeld 9, p. 51). Als eigenaar is het een kleine moeite om deze toestemming te geven. Voor de versterking van de autochtone bomen en struiken is het een grote dienst: hierdoor komt meer autochtoon plantgoed op de markt.

RECHTEN EN PLICHTEN VAN DE EIGENAAR VAN EEN ERKENDE ZAADBRON

Een erkenning als zaadbron houdt enkel in dat de planten van deze locatie geschikt worden bevonden door het INBO als kwalitatief uitgangsmateriaal voor de opkweek van plantsoen. Een zaadbron impliceert geen enkele bescherming van het betreffende perceel. Wel moet een wijziging van eigenaar of een grote wijziging aan de boom/struik (bijv. een kapvergunning) worden doorgegeven aan het INBO. Dit is het enige wat van de eigenaar verwacht wordt. Het INBO inspecteert de locatie minimaal om de tien jaar, om na te gaan of de locatie nog in aanmerking komt als zaadbron. De erkende zaadbronnen worden bekend gemaakt in verschillende lijsten. Deze zijn beschikbaar voor boomkwekers en zaadhandelaars. Geïnteresseerde oogsters zullen zich altijd eerst bij de eigenaar aanmelden. De eigenaar beslist daarop zelf of er al dan niet geoogst wordt. Hij mag voor het zaad een vergoeding vragen, meestal gaat het over zeer kleine bedragen. Dit wordt afgesproken in een overeenkomst tussen de betrokkenen (eigenaars en oogsters).

Figuur 23: Deze oude eiken ontvangen voldoende licht waardoor de zaadproductie er optimaal is.
© Kristine Vander Mijnsbrugge

PRAKTIJKVOORBEELD 8

Tessenderlo laat locatie officieel erkennen

Het INBO selecteert de autochtone locaties die in aanmerking komen als officieel erkende zaadbron (criteria zie p. 19) en vraagt per brief toestemming aan de eigenaars van een dergelijke locatie. De gemeente Tessenderlo ontvangt in 2005 zo'n brief (bijlage 13), maar weet niet goed wat ze er mee moet doen. Na een voorstelling van het Regionaal Landschap Lage Kempen (RLLK) over autochtone bomen en struiken in 2010 haalt de milieuambtenaar de bewaarde brief boven. Het Regionaal Landschap Lage Kempen stimuleert de ondertekening van het document: *Een positief antwoord op deze vraag kan de regio versterken op vlak van biodiversiteit, genetische diversiteit, streekidentiteit, cultuurhistorie en authenticiteit*, aldus Ilse Plessers van het RLLK.
De gemeente stemt in en ondertekent het formulier. Deze locatie wordt vervolgens door de Vlaamse minister, bevoegd voor het natuurbehoud, officieel erkend en toegevoegd aan de lijst van erkende zaadbronnen.

PRAKTIJKVOORBEELD 9

Ook Sint-Truiden geeft toestemming

Sint-Truiden reageert positief op de vraag van Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (RLH) om te mogen oogsten op een locatie van de gemeente Sint-Truiden. (voorbeeldbrieven vraag en antwoord: bijlage 14).
De milieuambtenaar van Sint-Truiden getuigt: *Het is niet de eerste keer dat het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren ons de toelating vraagt om autochtoon materiaal te oogsten op het grondgebied van Sint-Truiden. De vraag wordt steeds voorgelegd op het schepencollege, maar wordt eerder als een kennisgevingsnota beschouwd. Het antwoord is dan ook principieel positief, op voorwaarde dat niet alles geoogst wordt, zodat de natuurlijke verjonging ter plaatse gevrijwaard blijft.*

ZEKER DOEN

Geef steeds toestemming voor zaadoogst, het is een kleine moeite. Hiermee lever je een grote dienst om de autochtone bomen en struiken te versterken. Als gemeente kan je de vraag vanuit het INBO en/of een regionaal landschap versterken, door de brief met vraag tot erkenning ook vanuit de gemeente te versturen.
Bekijk enkele voorbeeldbrieven in bijlage 15 en de folder van het Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete (bijlage 16).

2. ZAADOOGST

2.1 Publieke zaadoogst

Een zaadoogst met vrijwilligers is een leuke manier om het proces van zaad tot boom te illustreren. En het laat toe om de thematiek van autochtone bomen en struiken en het belang hiervan voor de biodiversiteit op een relatief eenvoudige manier over te brengen.
Verschillende regionale landschappen, natuurverenigingen en enkele gemeenten organiseren oogstacties met het brede publiek (zie praktijkvoorbeeld 10, p. 52). Maar het kan ook met schoolkinderen (zie praktijkvoorbeeld 11, p. 53). Bij een publieke actie is de opbrengst van ondergeschikt belang aan het educatieve en het belevingsaspect.
Ben je van plan om zelf een publieke oogstactie te organiseren? Bekijk dan vlug het *draaiboek zaadoogstactie* (bijlage 17). Neem zeker contact op met een regionaal landschap of bosgroep, het INBO en/of het ANB (zie contactgegevens, p. 82). Zij kunnen je helpen bij het uitzoeken van geschikte oogstlocaties, weten waar het geoogste zaad heen kan, en vullen de oogstdatabank in.

PRAKTIJKVOORBEELD 10

Publieke zaadoogstactie in Steenokkerzeel

Ondanks het regenweer en het vroege uur verzamelen 25 dappere vrijwilligers in het café *Onder den toren* (Melsbroek). Na een woordje uitleg over het project *Koesterburen* door de burgemeester en een presentatie over het belang van autochtoon plantmateriaal, vertrekken ze met emmers en regenjassen naar de oogstlocatie.

Figuur 24: De publieke zaadoogstactie in Steenokkerzeel levert bijna zes kilo zaad op van zes verschillende boomsoorten (linksboven naar rechtsonder): haagbeuk, gewone es, zwarte els, wilde kardinaalsmuts, meidoorn en rode kornoelje.© Veerle De Buyser

De oogst maakt deel uit van een wandeling door en langs het Floordambos. Een Natuurpuntgids vertelt er over de groeiomstandigheden van de bijzondere plant de bosorchis, één van de koestersoorten van Steenokkerzeel.

Organisatoren: gemeente Steenokkerzeel (groen- en milieudienst), Natuurpunt afdeling MaViSt, en Regionaal Landschap Groene Corridor. Met medewerking van de lokale cafébaas voor ontvangst.
Wanneer: Zondag (26/09/10), 9u – 12u30
Lengte van de wandeling: 3 km
Begeleiding: twee gemeenteambtenaren, medewerker Regionaal Landschap Groene Corridor en een vrijwilliger van Natuurpunt.
Programma:

9u: ontvangst met een drankje en infomoment (koesterburen en belang van autochtoon plantmateriaal)
9u30 - 10u: start wandeling richting de doelbomen en -struiken
10u -12 u: oogst; vervolg van de wandeling, langsheen de koestersoort de bosorchis.
12u: napraten en bekijken van de oogst bij een natje en een droogje in het plaatselijk café.

TIPS BIJ ZAADOOGST

1. De begeleider illustreert op welke manier geoogst wordt.
2. Oogst zoveel mogelijk op de oudste individuen: je herkent ze aan hun omvangrijkste omtrek van stam of van stoof.
3. Oogst liever kleine hoeveelheden zaad van meerdere bomen.
4. Oogst niet alles tot het laatste zaadje of bes, de lokale fauna eet ook graag zijn buikje vol en zo geef je ook de nodige kansen voor natuurlijke verjonging!
5. Beschadig de bomen niet. Breek geen takken af om de zaden te oogsten.

PRAKTIJKVOORBEELD 11

Kinderen oogsten 30 kilo zaad!

In Poperinge oogsten schoolkinderen voor het tweede jaar op rij mee. ANB, Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels (RLWH) en de milieudienst van Poperinge gaan met een groep leerlingen op stap om meidoornzaden te oogsten. Deze activiteit past in de lessen *natuur en milieu* en de campagne Week van het Bos (www.weekvanhetbos.be).

Materiaal in de klas

- Een grote tafel waar de leerlingen allen rond kunnen.
- Gesnoeide takken van verschillende soorten waar bladen en zaden aan hangen.
  Kies enkele typische soorten die je in de namiddag zal tegenkomen. Zorg er voor dat de zaden representatief zijn om de verschillende vormen van zaadverspreiding te bespreken (water, wind en dieren; zie bijlage 17). Kies aanvullend nog enkele opvallende soorten, bv. kardinaalsmuts omwille van de mooie kleur.

Figuur 25: De boswachter geeft een toelichting over de zaden, zaadverspreiding, de opkweek van de zaden en het begrip autochtone bomen. Hun belang kan je illustreren aan de hand van fotomateriaal en gesnoeide takken. © Wally Dequidt

Transport naar de locatie (per fiets of te voet)

Duur: afhankelijk van de afstand en de gekozen weg
Tip: kijk op www.fietsnetwerk.be voor een leuke route langs de knooppunten
Nodig: fluovestjes, bezemwagen, veilige route, fiets per leerling die in orde is, fietsherstelmateriaal.
Begeleiding: hangt af van de groepsgrootte, vraag ev. aan de politie om voor de nodige begeleiding te zorgen. Voorzie ook een bezemwagen!

Aan het oogsten

Een begeleider vertelt bij aankomst welke bomen en struiken op de locatie staan, met extra aandacht voor de te oogsten bomen en struiken. De begeleider illustreert op welke manier geoogst wordt. Vervolgens krijgen de leerlingen per groepje van drie een emmer en beginnen ze te oogsten. Na afloop worden de zaden in zakken gegoten en gewogen. Dit is niet alleen leuk, maar ook van belang voor de kweker.
Wat je allemaal nodig hebt lees je in de materiaallijst opgenomen in het draaiboek (bijlage 17).

ZEKER DOEN

Speel het spel *Wie is het?* (bijlage 18).
In dit spel leren de deelnemers op een speelse manier onze inheemse bomen en struiken herkennen.

Organisatoren: Stad Poperinge (milieudienst), Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels, ANB, de gemeentelijke basisschool van Dranouter, en de vrije basisscholen van St-Sixtus en Watou (De Waaier).
Wanneer: Maandag (04/10/10), 10u - 11u30 & 13u30 - 15u.30.
Begeleiding: boswachter, één tot twee bosarbeiders, medewerker regionaal landschap, de leerkrachten en milieuambtenaar.
Programma:

Voormiddag (10.30 - 11.30 uur): Toelichting in de klas, door de boswachter en een medewerkster van het regionaal landschap: waarom gaan ze oogsten en wat gebeurt er nadien met het zaad? Ze leren verschillende zaadsoorten van enkele bomen/struiken herkennen en benoemen.

Namiddag (13u30-15u30): Te voet of met de fiets naar de oogstlocatie en ter plaatse zaden oogsten.

Doelpubliek: bij voorkeur 3de graad BO (2de graad BO kan ev ook)

Figuur 26: De Vrije Basisschool van St-Sixtus oogst 1 kilo vuilboombesjes en 5 kilo zwarte elzen proppen. De gemeentelijke basisschool van Dranouter verzamelt 20 kilo meidoornbessen en de leerlingen van VBS de Waaier uit Watou oogsten 30 kilo meidoornzaad. Een zaadbank voor heel wat nieuwe bomen in de streek! © Wally Dequidt

BIJLAGES VOOR DE VOORBEREIDING EN OF INKLEDING VAN EEN ZAADOOGSTACTIE

Zie bijlage 17:
- Draaiboek zaadoogstactie.
- Campagnekrant Week van het Bos 2009 (p. 10-11): informatie over zaadoogst.
- Campagnekrant Week van het Bos 2009 (p. 12 en 13): informatie over de verschillende processen in de kwekerij.
- Campagnekrant Week van het Bos 2009 (15-19): informatie over autochtone bomen en struiken.

2.2 Zaadoogst met arbeiders van de gemeente

Verschillende instanties gaan aan de slag om zaad te oogsten. Gelukkig maar, want er is veel zaad nodig. Er is de trend om dit meer en meer uit te besteden aan gespecialiseerde sociale-economie bedrijven. Anderzijds zijn er verschillende regionale landschappen en bosgroepen die op economisch minder rendabele of andere niet-interessante locaties blijven oogsten, om de diversiteit maximaal te houden. Als gemeente kan je dit ondersteunen door sociale economie uren in te zetten (MINA-werkers, groenjobs, WEP…) voor zaadoogst.

PRAKTIJKVOORBEELD 12

Het project *Autochtone zaadoogst door de Intergemeentelijke Natuur- en landschapsploegen (INL)* zorgt jaarlijks voor heel wat zaad. Iedere aangesloten gemeente engageert zich om 30u (MINA- en/of Groenjob-uren) te besteden aan de zaadoogst.
Het project is een samenwerkingsproject tussen Bosgroep Groene Corridor, Intergemeentelijk Opbouwwerk voor het Arrondissement Leuven (IGO Leuven) en een aantal regionale landschappen (Dijleland, Groene Corridor en Rivierenland).
Binnen het werkingsgebied van IGO Leuven sloten veertien gemeenten (Oud-Heverlee, Herent, Kortenberg, Boortmeerbeek, Boutersem, Kortenberg, Tienen, Lubbeek, Aarschot, Haacht, Diest, Bekkevoort, Tielt-Winge en Holsbeek) en één OCMW (Tienen) zich aan bij het project. Ook heel wat gemeenten binnen de werkingsgebieden van de regionale landschappen doen mee.
Meer info over dit project: contacteer de Bosgroep Groene Corridor.

ZEKERDOEN

Wil je graag mee investeren in nieuw plantsoen? Zet dan ook gemeentelijke arbeid in, onder de vorm van sociale economie uren. Vraag aan je regionaal landschap of bosgroep welke instantie in jouw omgeving de opvolging van de zaden coördineert.

Figuur 27: Op hun zaadoogstactieliet Regionaal Landschap Rivierenland een klimmer stekken nemen van de laatste autochtone zwarte populier in de provincie Antwerpen. © Sandra Vandewiele

3. AANLEG ZAADBOOMGAARD

In zaadboomgaarden (zie p. 19, § 5.2) is het zaad makkelijker en dus rendabeler te oogsten. Bovendien moet er niet heen en weer gereden worden, zoals wel het geval bij de oogst op geïnventariseerde locaties. Op lange termijn zal de opbrengst van de zaadboomgaarden toenemen, waardoor de complexe pluk her en der afgebouwd kan worden en het totale aanbod autochtoon plantsoen zal vergroten.

Figuur 28: Zaadboomgaarden hebben het grote voordeel dat de oogst er veel efficiënter is. Het duurt minstens twee jaar vooraleer er geoogst kan worden (voor bijv. (kardinaalsmuts en sporkehout), maar voor soorten zoals zomer- en wintereik kan dit oplopen tot vijftien - twintigtal jaar. © Kristine Vander Mijnsbrugge

Anno 2010 zijn er in Vlaanderen 80 zaadboomgaarden, verspreid over 25 locaties. De meeste zijn eigendom van het ANB, één ligt op grondgebied van het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO, in Lemberge), twee in Natuurpuntgebieden (Ename en Hemelveerdegem) en nog een laatste op privégrond (Zoerle-Parwijs, Antwerpen).
Lommel werkt mee aan de uitbouw van een gemeentelijke zaadboomgaard op gemeentelijke grond (zie praktijkvoorbeeld 13, p. 58). Ondertussen zijn ook Genk en Zutendaal hiermee bezig. Op de Lieteberg (Zutendaal) zijn er al twee soorten aangeplant (Europese vogelkers en Gelderse roos).
Een gedetailleerd overzicht van de zaadboomgaarden vind je op www.inbo.be. (zie ook bijlage 8).

PRAKTIJKVOORBEELD 13

Eerste gemeentelijke zaadboomgaard ligt in Lommel

De meeste zaadboomgaarden liggen in domeinen van het ANB. Het project *Plant van Hier* streeft er naar om meer autochtoon plantmateriaal op de reguliere markt te krijgen en gaat daarvoor op zoek naar nieuwe locaties voor bijkomende zaadboomgaarden.
De stad Lommel kan in samenwerking met de VLM door een landinrichtingsproject 12 hectare grond uit de pacht halen. Regionaal Landschap Lage Kempen (RLLK) contacteert het stadsbestuur. Zij zijn bereid een deel van het vrijgekomen perceel (ca. drie hectare) te voorzien voor de aanleg van een zaadboomgaard. Hiermee is Lommel de eerste gemeente die grond ter beschikking stelt voor de aanleg van een zaadboomgaard en kan Bosland (samenwerking voor meer bos in Lommel, Overpelt en Hechtel-Eksel) streekeigen zaadgoed opkweken.

Figuur 29: De langwerpige zaadboomgaard in Lommel grenst aan de noordwestzijde aan bos (hoofdboomsoort grove den). Aan de zuidoostzijde grenst het aan een bedrijventerrein en een oefenbaan. Er zijn geen niet-autochtone bomen van dezelfde soorten in de buurt aanwezig, waardoor de autochtoniteit gegarandeerd is.

Inrichting als zaadboomgaard

1. Aanplant

Het stadsbestuur van Lommel geeft in februari 2009 (na voorlegging op CBS) officieel toestemming voor de aanleg van een zaadboomgaard, op voorwaarde dat het perceel het karakter van een open plek in bosverband behoudt.

De gekozen soorten zijn aangepast aan de zeer arme zandbodem, mn. wilde lijsterbes, sporkehout en zomereik. Op vraag van de gemeente wordt hazelaar toegevoegd. Het ANB stelt voor om ook jeneverbes aan te planten.
In tegenstelling tot de andere soorten die opgekweekt zullen worden via zaad, zal de vermeerdering van jeneverbes eerder gebeuren door stekken. Dit laatste omdat jeneverbeszaad bij ons meestal niet kiemkrachtig genoeg blijkt.

2. Opkweek en aanplant

Het INBO neemt de stekken of enten in bestaande zaadboomgaarden in het Kempisch district (wilde lijsterbes, sporkehout, zomereik en hazelaar) en verzorgt de opkweek. De stekken van de jeneverbes komen van autochtone locaties.
Het RLLK neemt de aanplant van de zaadboomgaard op zich. Deze zal over verschillende jaren gespreid worden en zal normaal gezien in 2016 klaar zijn. In het voorjaar 2011 worden de jeneverbessen en een eerste deel hazelaars aangeplant. In de winters van 2011-2012 tot 2014-2015 worden respectievelijk volgende soorten aangeplant: sporkehout, wilde lijsterbes, zomereik en hazelaar.

3. Omheining

Om de zaadboomgaard te beschermen tegen eventuele faunaschade en vandalisme van oa. de vele konijnen in de buurt, wordt een omheining geplaatst. Deze staat op drie meter afstand van de bosrand zodat er nog een exploitatieweg vrij blijft. Aan de zuidzijde wordt gebruik gemaakt van de bestaande, gemeenschappelijke afsluiting van het bedrijf Flanders Drive. Er worden twee poorten geplaatst zodat het bedrijf nog rond zijn terrein kan lopen. RLLK dient de bouwaanvraag in (najaar 2010) voor de omheining.

4. Verzekeren autochtoniteit

In de nabije omgeving (1 -1,5 km) van een zaadboomgaard mogen enkel autochtone populaties van de soorten in de zaadboomgaard voorkomen of aangeplant worden. Dit om kruisbestuiving met onbekende herkomsten te vermijden.
Windbestuivers (hazelaar, zomereik en jeneverbes) zijn daaraan gevoeliger dan insectenbestuivers (wilde lijsterbes, sporkehout).
Doordat in de omgeving van de zaadboomgaard enkel bedrijven en dennenbossen voorkomen is er weinig gevaar. Om de aanplant met niet-autochtoon plantgoed in de toekomst te voorkomen, wordt het bosbeheerplan geraadpleegd: zijn er omvormingen of aanplantingen gepland? De boswachter en milieuambtenaar worden hierover ingelicht, zodat ze zeker autochtoon plantgoed zullen bestellen.

5. Educatie en communicatie

De zaadboomgaard ligt langs een openbare weg: een fietspad en mountainbike-pad gelegen op het fietsroutenetwerk. Op een infobord zullen de passerende fietsers informatie over inheemse, streekeigen en autochtone planten en de zaadboomgaard vinden. De zaadboomgaard is afgesloten voor het publiek, maar op het gedeelte tegen de openbare weg komt een insectenhotel, een picknick- en zitbank. Tijdens de werken en in afwachting van het infobord staat er een werfbord (bijlage 19) waarop passanten lezen dat een zaadboomgaard wordt aangelegd en wat dat inhoudt.

Toekomst

De eerste jaren, tot de volledige inrichting van de zaadboomgaard voltooid is, maait stad Lommel het perceel twee keer per jaar.
Eenmaal de zaadboomgaard volledig afgewerkt en productief is zal bij voorkeur een kweker, in ruil voor een aantal jaar oogstrechten, het onderhoud van de zaadboomgaard (maaien & snoeien) op zich nemen. Zoniet zal de stad i.s.m. INBO/ANB de zaadboomgaard onderhouden. Mogelijks behoudt de stad het voorkooprecht op de opgekweekte planten.Deze zullen gebruikt worden voor aanplantingen in de drie Boslandgemeenten, die zich engageren om zich gezamenlijk in te zetten voor *Planten van Hier*.

ZAADBOOMGAARDEN IN DE TOEKOMST

Eens de zaadboomgaarden officieel erkend zijn als oogstlocatie (zie p. 18) kunnen kwekers of zaadhandelaars er het zaad oogsten en opkweken. Sinds 2011 zijn alle aangeplante zaadboomgaarden in eigendom van het ANB erkend. De zaadoogst wordt via openbare aanbesteding aangeboden aan de kwekers.
Bijkomende zaadboomgaarden blijven welkom, omdat er nog steeds een te beperkt aanbod is van autochtoon plantgoed. Bovendien is het moeilijk in te schatten of de bestaande voldoende zaad zullen produceren.
Het INBO volgt dit op. Aangezien komende jaren reeds heel wat zaadboomgaarden gepland zijn, zal de ondersteuning vanuit het INBO de eerstkomende jaren beperkt zijn. Potentiële locaties kunnen echter steeds gemeld worden aan INBO.

WIJ PLANTEN MEE
1 MILJOEN
BOMEN
VOOR VLAANDEREN

AANPLANT

Slechts 5% van onze bosoppervlakte herbergt autochtone bomen en struiken. Buiten het bos is het niet veel beter gesteld.Als we er meer willen, zullen we ze moeten aanplanten. Daar kan je zelf voor kiezen (zie praktijkvoorbeelden 14, p. 64 en 15, p. 66). Daarnaast kan een gemeente dit via subsidies bij zijn bewoners stimuleren (zie praktijkvoorbeelden 17 en 18 p. 73). Ook via een laagdrempelig aanbod, bv. een haagplantactie, kan een gemeente of vereniging dit promoten (zie praktijkvoorbeelden 16, p. 68).

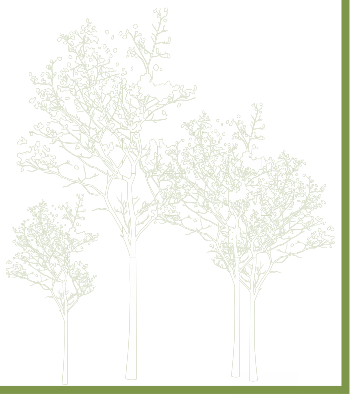

© Lotte Van Nevel

1. GEEF ALS GEMEENTE HET GOEDE VOORBEELD!

Gelukkig zijn er al meerdere gemeenten die, indien mogelijk, consequent aanplanten met autochtoon plantsoen. Dit kan door de vraag naar autochtoon plantsoen op te nemen in de prijsvraag (zie praktijkvoorbeeld 14) of door autochtoon zaad te laten opkweken onder contractteelt (zie praktijkvoorbeeld 15, p. 66).
De samenwerkingsovereenkomst 2008-2013 (zie p. 22) stimuleert de aanplant met autochtoon plantsoen: als gemeente krijg je twee punten voor het onderscheidingsniveau indien je voor aanplantingen in tenminste landbouw-, natuur-, bosgebied en bufferzones gebruik maakt van streekeigen soorten, indien beschikbaar van autochtone herkomst (van op de lijst van erkende herkomsten of met label *Plant van Hier*).

PRAKTIJKVOORBEELD 14

Een autochtone Liefkenshoek?

Het OCMW van Ranst beheert een uitgebreid patrimonium aan landbouwgronden, bouwgronden, woonprojecten en bossen. Voor de uitbreiding van hun bossen kiezen ze graag voor autochtoon plantsoen, dit is ook het geval voor de aanplant aan de Liefkenshoek (34.562 m²; compensatiebebossing & bosuitbreiding in Halle-Zoersel, Ranst). In de prijsvraag vragen ze expliciet naar autochtoon plantsoen (zie kader, p. 65). *Als lokale overheid zijn we verplicht minimaal drie prijsvragen uit te sturen. In vele gevallen wordt de goedkoopste offerte weerhouden. Om ook de kwaliteit, in dit geval het autochtone karakter van het plantsoen, in rekening te brengen, nemen we autochtoniteit expliciet op als beoordelingscriterium* (Fernand Bossaerts, voorzitter OCMW-Ranst). Twee van de vier ingediendeoffertes komen in aanmerking. Het OCMW kiest voor deze met het grootste aanbod autochtoon plantsoen.

Figuur 30: Voor de aanplant van 34.562 m² bos kiest het OCMW van Ranst resoluut voor autochtoon plantgoed. © Fernand Bossaerts

PRIJSVRAAG VOOR AUTOCHTOON PLANTSOEN

Hieronder vind je een fragment uit de prijsvraag. Het maakt duidelijk hoe je in de beoordelingscriteria autochtoniteit in aanmerking kan nemen:
De beoordeling van de inschrijving zal gebeuren op basis van volgende criteria, weergegeven in een dalende volgorde van belang:

- *De totale inschrijvingsprijs (70% van de punten).*
- *Een beschrijving hoe de werken zullen uitgevoerd worden (van voorbereidende werkzaamheden tot de uitvoeringsmodaliteiten organisatie en uitvoering van het onderhoud (15% van de punten).*
- *Het aandeel van het autochtone materiaal voor de Kempen in het totale aanbod (15% van de punten).*

DOCUMENT VAN DE LEVERANCIER OF HERKOMSTCERTIFICAAT

Een herkomstcertificaat of document van de leverancier is een eenvormig document, opgesteld door de leverancier van het plantgoed. Hierop staat o.a. of het plantgoed autochtoon is, het herkomstland en herkomstgebied. Het herkomstcertificaat is het bewijs van oorsprong, dat moet worden voorgelegd bij het aanvragen van subsidies. Ook het label *Plant van Hier* wordt op zo'n document van de leverancier aangegeven. In bijlage 20 vind je een voorbeeld van een herkomstcertificaat en een document van de leverancier met het label *Plant van Hier*.

Figuur 31: © Lotte Meuleman

ZEKER DOEN

Moet je een prijsvraag opstellen voor de aankoop van plantsoen? Vraag dan zeker naar autochtoon plantsoen. Regionaal Landschap Lage Kempen heeft een voorbeeld van een bestekomschrijving, waarin deze vraag specifiek is opgenomen (bijlage 21).

PRAKTIJKVOORBEELD 15

Ruilverkavelingsproject Sint-Lievens-Houtem gaat voor autochtoon plantsoen

Het ruilverkavelingsproject Sint-Lievens-Houtem schenkt veel aandacht aan kleinschalige landschappen. Het wil die met streekeigen perceelsrandbegroeiing en met bosuitbreiding versterken. Dankzij de *inventaris autochtone bomen en struiken in Vlaanderen* weet de milieuambtenaar dat er op het grondgebied van Sint-Lievens-Houtem locaties met autochtoon materiaal bekend zijn. Ze vindt dit een belangrijk aandachtspunt en stelt via de commissie van advies voor om zo veel mogelijk autochtoon plantsoen te gebruiken. Het ruilverkavelingscomité gaat daarop in, uitgezonderd voor nieuwe knot- en andere bomenrijen.

Figuur 32: In de periode 2012 - 2013 komen in de ruilverkaveling Sint-Lievens-Houtem nieuwe bossen (18 ha), bosranden langs bestaande bossen (3,1 km) en houtkanten (12,5 km). De aanplant gebeurt zoveel mogelijk met autochtoon plantgoed. © Kristine Vander Mijnsbrugge

Gezien de grootte van het project en het beperkte aanbod van autochtoon plantsoen start het ruilverkavelingscomité met contractteelt voor het autochtoon materiaal.

- Het ruilverkavelingscomité sluit een overeenkomst met het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen voor de oogst van vijftien soorten waarvan autochtone groeiplaatsen in het werkingsgebied van het regionaal landschap gekend zijn.
- Het regionaal landschap oogst zaden voor twaalf soorten (Gelderse roos, gewone es, haagbeuk, hondsroos, kardinaalsmuts, meidoorn, mispel, rode kornoelje, sleedoorn, veldesdoorn, zwarte els en zoete kers).

- Boomkwekerij Sylva-Van Hulle (Waarschoot) staat in voor het schonen, drogen, bewaren en opkweken van de zaden tot tweejarig plantgoed. En levert het plantgoed (autochtoon of aanbevolen herkomst) voor de soorten die niet door het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen geoogst werden (beuk, hazelaar, vogelkers, wilde appel, winterlinde en zomereik).
- De aannemer die de beplantingswerken zal uitvoeren, dient gebruik te maken van het door boomkwekerij Sylva-Van Hulle opgekweekte materiaal.

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) staat de ruilverkavelingscomités bij. Sint-Lievens-Houtem is het eerste ruilverkavelingsproject voor VLM Oost-Vlaanderen met gebruik van autochtoon plantgoed. Ze konden zich beroepen op de ervaring van VLM West-Vlaanderen inzake het gebruik van autochtoon materiaal.

Kost

De Vlaamse overheid subsidieert bij een ruilverkavelingsproject 80% van kosten voor de beplantingswerken op privaat of openbaar domein van de gemeente. De resterende 20 % wordt voor dergelijke werken door de gemeente gedragen.

CONTRACTTEELT

Voor de opkweek van autochtoon plantgoed wordt veel gebruik gemaakt van contractteelt: de instantie die het geoogste zaad aan de boomkwekerij levert, neemt ook een groot deel van het plantgoed af, aan een vooraf afgesproken prijs. Zo is de boomkweker zeker van zijn afzetmarkt voor dit product. Met de lancering van het label *Plant van Hier* is het de bedoeling dat meer en meer sociaal economie bedrijven oogsten in opdracht van de kweker. Zodoende komt het plantgoed op de reguliere markt terecht.

Figuur 33: Bezint eer je begint en beslis of in jouw geval autochtoon plantsoen gewenst is. De richtlijn van de VLM (criteria: aanwezigheid autochtone bron, de locatie, de soort en de functie, zie p. 70) helpt je op weg. © Lotte Van Nevel

GEEN AUTOCHTOON PLANTSOEN VOORHANDEN?

Er is pas sprake van een autochtone aanplant als dit gebeurt met plantsoen afkomstig van hetzelfde herkomstgebied (zie kader p. 11) als van de aanplantplaats. Als dergelijk plantsoen niet voorhanden is, kies dan autochtoon plantsoen van een nabijgelegen herkomstgebied. Planten houden zich per slot van rekening niet aan taal-, regio-, gewests-, lands-, of andere administratieve grenzen. De genetische kenmerken van een plant uit een naburig herkomstgebied leunen veel meer aan bij de lokale autochtone populaties (van eenzelfde soort) dan deze van diezelfde soort afkomstig uit bijv. Zuid-Frankrijk.
Voor sommige soorten is autochtoon materiaal (nog) niet op de markt. Bijlage 23 bevat een lijst met de courante soorten die autochtoon beschikbaar zijn en een oplijsting van soorten waarvan geen autochtoon materiaal voorhanden is.

2. HAAGPLANTACTIES

Verschillende gemeenten, intercommunales, verenigingen… organiseren al jarenlang haagplantacties om het gebruik van inheems plantgoed te stimuleren. Dit is een belangrijke tegenwind voor het groeiend aantal uitheemse soorten op het platteland. Met dit laagdrempelig deur-aan-deur-aanbod geven deze gezamenlijke plantsoenverkopen de aanplant van kleine landschapselementen en de inheemse boomsoorten in het buitengebied een serieus duwtje in de rug.
Dit werpt zijn vruchten af op vlak van authenticiteit van het landschapsbeeld en ecologische kansen, gezien de grote meerwaarde hiervoor van inheemse bomen en struiken.
Het merendeel van het aanbod inheems plantgoed bij boomkwekers, is echter afkomstig uit Zuid- of Oost-Europa. Waardoor heel wat haagplantacties vnl. niet-autochtoon inheems plantsoen verkopen. Gelukkig nemen enkele organisatoren van haagplantacties, zoals bijvoorbeeld de campagne *Behaag… Natuurlijk* (zie praktijkvoorbeeld 16) en de plantenverkoop van Natuurpunt Limburg, het voortouw door autochtoon inheems plantsoen aan te bieden.
Volgen de anderen?

PRAKTIJKVOORBEELD 16

Behaag… Natuurlijk

Behaag… Natuurlijk is een gezamenlijke actie van Natuurpunt, gemeentelijke groendiensten, milieudiensten en milieuadviesraden. In totaal zijn er 24 gemeenten uit de provincie Antwerpen bij deze actie betrokken. Onder impuls van de voortrekkers (actieve Natuurpuntvrijwilligers) is dit een jaarlijkse activiteit, waarbij ook steeds gezocht wordt naar het inslaan van nieuwe wegen ter bevordering van de biodiversiteit.
Een plantverkoopactie als deze is er in eerste plaats om het gebruik van streekeigen en inheemse planten te stimuleren en ondersteunen. Gezien het belang van autochtone bomen en struiken, is deze laagdrempelige actie ideaal om de kennis en het gebruik ervan te doen stijgen, zo stelt Luc Smets, de organisator van *Behaag… Natuurlijk*.
In 2010 (reeds de zeventiende editie) zijn tien soorten (haagbeuk, zomereik, meidoorn, sleedoorn, hondsroos, hazelaar, sporkehout, es, zoete kers en lijsterbes) uit het aanbod van de

haagpakketten streekeigen én autochtoon!
Dergelijke actie betekent zowel een meerwaarde voor de promotie van autochtone bomen en struiken (communicatie naar en sensibilisatie van een breed publiek), als voor het daadwerkelijk aanplanten ervan (het aantal aangeplante autochtone bomen en struiken op het terrein stijgt).
Meer info: www.natuurpunt.be/behaag.

Figuur 34: Enkele organisatoren van haagplantacties, zoals bijvoorbeeld hier de campagne *Behaag... Natuurlijk*, nemen het voortouw door autochtoon inheems plantsoen aan te bieden. Volgen de anderen? © Luk Smets

BIJLAGES

In bijlage 23 vind je een mooi voorbeeld van de aankondigingstekst over autochtone bomen en struiken, zoals gepubliceerd op www.natuurpunt.be/behaag.
Bijlage 24 bevat de promotiebrochure van *Behaag... Natuurlijk*.
Bijlage 25 bevat een overzicht van de ons bekende haagplantacties anno 2010.

ZEKER DOEN

Organiseer je een plantenverkoop en bied je *Plant van Hier* aan? Geef dit dan zeker door aan www.plantvanhier.be, zo kan het overzicht van verkooppunten met *Planten van Hier* geleidelijk aan groeien. Heb je een plantenverkoop met autochtoon plantgoed dat nog niet het label *Plant van Hier* draagt? Mits een kleine administratieve moeite kan dit het *Plant van Hier* label krijgen en nadien kan je verkooppunt op de website komen.

PRIORITAIRE GEBIEDEN VOOR AUTOCHTOON PLANTSOEN

Autochtone aanplant is in vele gevallen wenselijk, maar niet altijd. De criteria die de VLM hanteert zijn een goede richtlijn. De uitgebreide richtlijn vind je in bijlage 26. Hieronder geven we een beknopte versie er van.

Figuur 35: In de nabijheid van autochtone genenbronnen is het aanbevolen om enkel met autochtoon plantgoed aan te planten, om de zuiverheid te bewaren.Dit is oa. het geval bij deze Duizendjarige Eik in Lummen.© RobMcBride Tree Hunter.

1. Aanwezigheid van autochtone locatie/genenbronnen

Kies altijd autochtoon plantmateriaal als de aanplant in de omgeving (1 – 1,5 km) ligt van belangrijke groeiplaatsen van autochtone genenbronnen. Zeker voor de dominante soorten. Dit zowel bij het herstel en de aanleg van landschapselementen, bosaanplantingen als bosuitbreidingen.

2. De locatie

Beplantingen in een stedelijke omgeving hoeven niet met autochtoon plantmateriaal uitgevoerd te worden. In bebossingsprojecten en landschappelijke beplantingen bij voorkeur wel, al wordt hier nog onderscheid gemaakt.

Gebruik autochtoon plantsoen indien de aanplant gelegen is in:

- oude cultuurlandschappen (vóór de 18e eeuw); eerder dan in jonge ontginningslandschappen;
- Vlaamse natuurreservaten en (erkende) natuurreservaten, het Vlaams Ecologisch Netwerk, de vogel- en habitatrichtlijngebieden of binnen de

bestemmingen natuurreservaat en natuurgebied en ecologisch waardevol gebied;
- de landschappelijke waardevolle gebieden op gewestplannen en de natuurverwevingsgebieden, bij aanleg en herstel van kleine landschapselementen;
- agrarische gebieden: voor herstel en aanleg van houtkanten, houtwallen, graften en heggen indien autochtone genenbronnen in het gebied aanwezig zijn (zie 1, p. 70).

3. De soort

Bij de aanleg van bossen wordt het gebruik van autochtoon plantmateriaal o.a. afhankelijk gesteld van de aan te planten soorten.
Zeldzame of bedreigde soorten (vb. Spaanse aak, jeneverbes, wilde kardinaalsmuts…) mogen uitsluitend met autochtoon plantsoen aangeplant worden. Er moet echter in eerste instantie worden nagegaan of het op die plaats aangewezen is om die soort aan te planten.
Voor courant in bosverband aangeplante nevenboomsoorten en struiken waarvan pas de laatste vijftig jaar intensief vreemde herkomsten worden gekweekt en geplant (vb. eennstijlige meidoorn, haagbeuk, sleedoorn…), worden bij voorkeur autochtone herkomsten gebruikt.
Van enkele typische hoofdboomsoorten (gewone esdoorn, beuk, grove den, zomereik…) wordt reeds eeuwenlang met vreemde herkomsten aangeplant: voor deze soorten is autochtoon plantsoen minder prioritair.
Bijlage 26 bevat de uitgebreide richtlijn, met oa. de soortenlijsten voor deze drie categorieën.
Let op: regionaal kunnen autochtone populaties voor bepaalde hoofdboomsoorten wel belangwekkend zijn. Hier is gebruik van autochtoon plantsoen prioritair. Bijvoorbeeld in de hoge Kempen kennen we nog enkele uitzonderlijke autochtone populaties wintereik en zomereik. Aanplant van niet-autochtone herkomsten in deze streek is dan ook ten sterkste af te raden.

Figuur 36: De soort bepaalt mee of je al dan niet voor autochtoon plantgoed moet kiezen. Voor de aanplant van bijv. haagbeuk (zie foto) en andere courant in bosverband aangeplantenevenboomsoorten en struiken worden bij voorkeur autochtone herkomsten gebruikt. © Kristine Vander Mijnsbrugge

4. De functie van de beplanting (economisch/ecologisch)

In bossen waar de houtproductie centraal staat, blijft de aanplant van autochtoon materiaal beperkt in de bosranden. In bossen waar de natuurfunctie belangrijk is, verkiezen we autochtoon plantsoen. Al hoeft niet alles steeds geplant te worden. Bij aanwezigheid van autochtone zaadbronnen verdient spontane ontwikkeling de voorkeur.
Bij aanplantingen met andere functies dan het behoud van de biodiversiteit, o.a. kunst (land-art), architectonisch, decoratief, esthetisch, recreatief, cultuurhistorisch, verkeersgeleiding… is autochtoon, inheems of zelfs streekeigen groen geen vereiste, zolang zij geen waardevolle autochtone locaties bedreigen in de onmiddellijke omgeving.

3. SUBSIDIES VOOR AUTOCHTONE PLANTEN EN PLANTEN VAN HIER

Heel wat gemeenten voorzien subsidies voor particulieren die kleine landschapselementen aanleggen of onderhouden. Door in deze subsidiereglementen een bijkomende premie te voorzien voor autochtoon plantgoed, wordt dit extra gepromoot. De samenwerkingsovereenkomst 2008-2013 (SO) stimuleert dit door gemeenten een half punt per jaar (onderscheidingsniveau) te geven per subsidiereglement die volgende zaken promoot: streekeigen en autochtone soorten en aanleg en/of onderhoud van kleine landschapselementen.
Omwille van het beperkte aanbod van autochtoon gecertificeerd plantgoed, lanceerden de regionale landschappen in Limburg het label *Plant van Hier* (zie p. 18). Zij promoten *Plant van Hier*, eerder dan het striktere autochtoon gecertificeerde plantgoed, omdat autochtoon gecertificeerd plantgoed sowieso voldoet aan het label *Plant van Hier*, maar niet omgekeerd. Enkele gemeenten koppelden hun subsidies aan dit label.

Figuur 37: Sommige gemeentelijke subsidiereglementen voor aanleg en onderhoud van kleine landschapselementen voorzien een bijkomende premie voor autochtoon plantgoed (zie praktijkvoorbeeld 17 en 18). © Kristine Vander Mijnsbrugge

PRAKTIJKVOORBEELD 17

Subsidiebesluit aanplant autochtone bomen

Regionaal Landschap Noord-Hageland heeft een voorbeeldsubsidiebesluit dat door bijna al hun gemeenten werd overgenomen: Aarschot, Begijnendijk, Bekkevoort, Holsbeek, Lubbeek, Scherpenheuvel-Zichem en Tielt—Winge. In dit subsidiebesluit voorzien de gemeentes (art. 14) **15% meer subsidies als er autochtoon plantgoed (met certificaat) gebruikt wordt**. Bekijk dit subsidiebesluit in bijlage 27.

PRAKTIJKVOORBEELD 18

Figuur 38:Cover van de bijlage in het gemeentelijk infoblad Zonhoven waarin ze he nieuwe subsidiereglement bekend maken. © Regionaal Landschap Lage Kempen

Gemeentelijke subsidies voor *Plant van Hier*

De gemeenten Lanaken, Ham en Zonhoven voeren het subsidiereglement op basis van het label *Plant van Hier* in. Een voorbeeld van zo'n subsidiereglement vind je in bijlage 27. De drie gemeenten koppelen een originele actie aan het lanceringsmoment.
In Ham is er samen met de lancering een haagplantverkoop. Hiermee realiseren ze een totaal van 1050 meter autochtone haag en 110 meter autochtone houtkant: een waar succes.
Om mensen ertoe aan te zetten inheems of autochtoon plantmateriaal te gebruiken, publiceert de milieudienst van Lanaken een flyer (bijlage 28). De inwoners krijgen bij de start van het project direct de gelegenheid om autochtoon plantgoed aan te kopen via de plantenverkoop van Natuurpunt Lanaken en Orchis.
In Zonhoven komt het nieuw premiereglement er op vraag van de gemeentelijke milieuraad. Samen met de lancering organiseren ook zij een gemeentelijke plantenverkoop waarbij de inwoners van Zonhoven een autochtoon haagpakket of houtkantenpakket konden aankopen mét subsidies (folder: zie bijlage 29). 54 inwoners doen mee, goed voor 540 meter extra hagen en houtkanten.

Artikel 3 uit subsidiebesluit van Ham (zie bijlage 28)

De premie bedraagt voor het plantsoen € 0,25 per stuk en wordt met 20% verhoogd indien de struiken voorzien zijn van het *Plant van Hier* label. Autochtoon plantgoed dient aangekocht te worden bij een gespecialiseerde verkoper die daartoe een officiële factuur met bewijs van autochtone herkomst aflevert. Het maximale premiebedrag is € 125,00 per aanvraag en kan slechts één maal aangevraagd worden.

E-PORTEMONNEE GAAT VOOR AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN

E-portemonnee is een variant op de traditionele subsidies. Het is een spaar- en beloningssysteem waarmee de gemeente je duurzaam en milieuvriendelijk gedrag beloont: een soort *happy-days* kaart voor de gemeente. Je bepaalt zelf welke acties je doet, hoeveel punten je hiermee verdient en wat je met deze punten *koopt*. Leopoldsburg bouwt de subsidiereglementen af en vervangt ze door deze e-portemonnee. Bij aanvang van het plantseizoen 2010 zetten ze de aanplant met autochtoon plantgoed in de kijker, door deze te belonen. Dit systeem resulteert in een verhoogde interesse in de subsidies voor kleine landschapselementen.

BIJLAGES

We hopen dat de praktijkvoorbeelden zich gaan vermenigvuldigen. Daarom hebben we zo veel mogelijk relevante bijlages opgenomen. Op volgende pagina's geven we een overzicht van de bijlages.
De bijlages zelf kan je downloaden: ga naar www.vbv.be>projecten >plant van hier.

© Kristine Vander Mijnsbrugge

1. AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN - WAT, WAAR EN WAAROM?

Bijlage 1: Handleiding *Installatie en gebruik van de inventaris autochtone bomen en struiken*

Bijlage 2: Lijst van *aanbevolen herkomsten* van inheemse boom-en struiksoorten.

Ga voor de meest recente versie naar: www.inbo.be> kenniscentrum > beheer & ontwikkeling > bosontwikkeling > plantadvies

2. PRAKTIJKVOORBEELDEN

Algemeen overzicht (p. 27 - 29)

Bijlage 3: Voorbeeldoverzichtskaartenvan autochtone bomen en struiken in een bepaalde gemeente.

- Bijlage 3.1: Lanaken (opgemaakt door Regionaal Landschap Kempen Maasland)
- Bijlage 3.2: Sint-Katelijne-Waver (opgemaakt door Regionaal Landschap Rivierenland): overzichtskaart en detailkaarten van de respectievelijke locaties.
- Bijlage 3.3: Bocholt (opgemaakt door Regionaal Landschap Lage Kempen)

Bescherm & behoud (p. 31 - 47)

Bijlage 4: Gemeentelijke stedenbouwkundige verordening van Genk

Bijlage 5: Folder *Kappen van bomen gereglementeerd* (Genk)

Bijlage 6: Schema kapvergunning (Genk)

Bijlage 7: (Aangepaste) criterialijst voor behandelen kapvergunning (Schoten).

Bijlage 8: Overzicht erkende zaadbronnen.

Bijlage 9: Uittreksel uit het expertendocument *inventaris van de autochtone bomen en struiken*, locatie 108 (ProjCodLocNr: VL 98-1 HB – 108).

Bijlage 10: Werfbord herstel autochtone locatie Overpelt

Bijlage 11: Infobord aan de heraangeplante houtkant, Overpelt

Bijlage 12: Voorbeeldbrief naar eigenaars aanplant talud, Oudenaarde

Oogst (p. 49 - 61)

Bijlage 13: *Aanvraag erkennen zaadbron* (brief van IBW aan Tessenderlo).

Bijlage 14: Brief waarin Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren toestemming vraagt aan Sint-Truiden voor zaadoogst + brief waarin Sint-Truiden deze toelating geeft.

Bijlage 15: Andere voorbeeldbrieven met aanvraag om een zaadbron te erkennen

- Recenter voorbeeld aanvraag erkennen zaadbron(brief van INBO) (cfr bijlage 13)
- Brief opgesteld door Regionaal Landschap Rivierenland
- Brief opgesteld door Regionaal Landschap Kempen en Maasland
- Brief opgesteld door Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

Bijlage 16: Folder van het Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete om eigenaars op de hoogte te brengen van hun potentiële zaadbron, met terugstuurstrook om toestemming voor zaadoogst te geven.

Bijlage 17: Draaiboek voor de organisatie van een zaadoogstactie.

Bijlages waarnaar in bijlage 17 wordt verwezen:

- Bijlage 17.1: Voorbeeld van een inventarisatiedocument (opgemaakt door Regionaal Landschap Rivierenland)
- Bijlage 17.2: Overzicht van de oogstdata van enkele veel voorkomende bomen en struiken
- Bijlage 17.3: Flyer ter aankondiging van de zaadoogstactie in Steenokkerzeel
- Bijlage 17.4: Flyer ter aankondiging van de zaadoogstactie in Muizen, Mechelen
- Bijlage 17.5: Campagnekrant Week van het Bos 2009 (p. 10-11): Informatie over zaadoogst.
- Bijlage 17.6: Campagnekrant Week van het Bos 2009 (p. 12 en 13): Informatie over de verschillende stappen in de kwekerij besproken en geïllustreerd zijn
- Bijlage 17.7: Campagnekrant Week van het Bos 2009 (15-19): Informatie over autochtone bomen en struiken

- Bijlage 18: Educatief spel *Wie is het*
- Bijlage 19 : Werfbord zaadboomgaard (Lommel)

Aanplant (p. 63 -74)

Bijlage 20: Document van de leverancier of herkomstcertificaat .

Bijlage 21: Voorbeeld bestekomschrijving met vraag naar autochtoon plantgoed.

Bijlage 22 : Lijst met de courante soorten die autochtoon beschikbaar zijn (en een opsomming van soorten waarvan geen autochtoon materiaal voorhanden is)

Bijlage 23: Voorbeeld aankondigingstekst over autochtone bomen en struiken, zoals gepubliceerd op de website van *Behaag... Natuurlijk* (www.natuurpunt.be/behaag). :

Bijlage 24: Promotiebrochure van *Behaag... Natuurlijk*

Bijlage 25: Overzicht van de ons bekende haagplantacties anno 2010.

Bijlage 26: Richtlijn van de VLM inzake gebruik autochtone bomen en struiken

Bijlage 27: Voorbeeld van subsidiebesluiten voor kleine landschapselementen, waarbij extra subsidies worden voorzien indien het over autochtoon plantsoen/Plant van Hier gaat

- 27.1: Voorbeeld opgesteld door Regionaal Landschap Noord-Hageland
- 27.2: Subsidiereglement van Ham (voor gebruik Plant van Hier)

Bijlage 28: Flyer ter promotie subsidiereglement Lanaken

Bijlage 29: Gemeentelijk infoblad van Zonhoven: -Zonhovenaar

De bijlages kan je downloaden:
Ga naar www.vbv.be > projecten > plant van hier.

CONTACTGEGEVENS & MEER INFO

Hieronder vind je een overzicht van de voornaamste organisaties die bezig zijn met autochtone bomen en struiken of verwante thema's en in het vademecum aan bod komen.

© Bert De Somviele

1. CONTACTGEGEVENS

1.1 ACTIEF ROND AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN

Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

Tom Neels
Graaf de Ferrarisgebouw
Koning Albert II laan 20, bus 8
1000 Brussel
T: 02 553 14 88
E-mail: tom.neels@lne.vlaanderen.be
www.natuurenbos.be
www.natuurenbos.be/autochtonebomen

Bosgroepen

Iedere gemeente in Vlaanderen behoort tot een bosgroep. Het overzicht en hun contactgegevens vind je op www.bosgroepen.be

Instituut voor Natuur-en Bosonderzoek (INBO)

Kristine Vander Mijnsbrugge
Gaverstraat 4
9500 Geraardsbergen
T: 054 43 71 46
E-mail: kristine.vandermijnsbrugge@inbo.be
& bart.decuyper@inbo.be (voor aanbevolen herkomsten)
www.inbo.be

Regionale landschappen

Er zijn 17 regionale landschappen. Het overzicht en hun contactgegevens vind je op www.regionalelandschappen.be

Vereniging voor Bos in Vlaanderen (VBV)

Geraardsbergsesteenweg 267
9090 Gontrode
T: 09 264 90 50
E-mail: info@vbv.be
www.vbv.be
www.vbv.be/projecten/plantvanhier

Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

Gulden Vlieslaan 72
1060 Brussel
T: 02 543 72 00
E-mail: info@vlm.be
www.vlm.be

VERMELD IN HET VADEMECUM

Organisaties vermeld in het vademecum, die niet specifiek met autochtone bomen en struiken bezig zijn:

Boomkwekers

Er zijn heel wat boomkwekers. Op de site van het INBO vind je een overzicht van de kwekers die plantgoed van Vlaamse aanbevolen herkomsten aanbieden.
Niet alle aanbevolen herkomsten zijn bij elke kwekerij van deze lijst beschikbaar.
www.inbo.be>Kenniscentrum>Duurzaam gebruik>Bos>Teeltmateriaal >Contactpunt

Natuurinspectie

www.natuurenbos.be> Thema's > Natuurinspectie > Contact

Ruimte en Erfgoed

Onroerend erfgoed
Koning Albert II-laan 19 bus 3
1210 Brussel
T: 02/553.16.11
E-mail: ruimte.erfgoed@rwo.vlaanderen.be
www.onroerenderfgoed.be

Samenwerkingsovereenkomst

Departement Leefmilieu, Natuur en Energie
Afdeling Milieu-integratie en -subsidiëringen
CAPLO
T.a.v. de heer Marc Cherretté, Afdelingshoofd
Koning Albert II-laan 20 bus 8
1000 Brussel
T: 02 553 80 39
E-mail: caplo@lne.vlaanderen.be
www.lne.be > doelgroepen > lokale overheden > Nieuwe Samenwerkingsovereenkomst

Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE)

Phoenixgebouw
Koning Albert II-laan 19, bus 5
1210 Brussel
T: 02/553.16.50
E-mail: info@vioe.be en geert.vanderlinden@rwo.vlaanderen.be
www.vioe.be

Zaadhandelaar

Er is voorlopig maar één zaadhandelaar met autochtoon zaadgoed:
Sluyza BVBA
Arisdonk 79
9950 Waarschoot
www.sluyza.be

2. RELEVANTE WEBSITES EN/OF PUBLICATIES

2.1 WEBSITES

www.plantvanhier.be
Deze site bevat oa. een overzicht met de verkooppunten van Plant van Hier.

www.inbo.be
Op deze site vind je heel wat informatie over autochtone bomen en struiken; de lijst met aanbevolen herkomsten….

www.natuurenbos.be/autochtonebomen
Op de website van het ANB vind je een hele pagina over autochtone bomen en struiken en natuurlijk alles over de inventaris.

www.vbv.be/projecten/plantvanhier
Alles over dit vademecum kan je raadplegen op de website van de Vereniging voor Bos in Vlaanderen.

2.2 PUBLICATIES

Onderstaand overzicht is ook online weergegeven met de nodige links. Heel wat zaken kan je er downloaden. Ga naar: www.vbv.be/projecten/plantvanhier.

Autochtoon plantsoen in opmars
Brochure van het ANB: www.natuurenbos.be/autochtonebomen (D/2009/3241/380)

Campagnekrant Week van het Bos
Campagnekrant van de Week van het Bos 2009 (Zaad met pit!): download op www.weekvanhetbos.be> terugblik > 2009 > campagnekrant

Inheemse Bomen en Struiken in Nederland en Vlaanderen
Bert Maes, 2007. ISBN: 9789085061762

Plantgoedgids
Een uitgave van de provincie West-Vlaanderen (vernieuwde versie).

Plant-Wijzer
Een uitgave van de provincie Antwerpen. Je kan dit downloaden op:
www.provant.be/Plant-Wijzer
Contactpersoon: Sandra Vandewiele

Rapporten opgesteld tijdens de inventarisatie naar autochtone bomen en struiken in Vlaanderen.
Voor de digitalisatie was alles raadpleegbaar in rapporten (zie p. 15). Iedere gemeente kreeg het/de rapport(en) van zijn regio. In de rapporten worden o.a. de inventarisatiemethode, het gebied en de gevonden soorten besproken; Daarnaast bevatten ze de inventarisatiegegevens, die je ook kan raadplegen via de databank. Je kan de rapporten downloaden: www.natuurenbos.be/autochtonebomen

ARTIKELS

Bosrevue

Er verschenen reeds meerdere artikels over autochtone bomen en struiken in de Bosrevue (tijdschrift VBV):

- Autochtone bomen en struiken: van wetgeving tot aanplant (Bosrevue 12, april-mei 2005; p. 1-4);
- Eiken met pit! (Bosrevue27, jan-maart 2009, p. 1-6);
- Meidoorn in opmars! (Bosrevue 29, juli-september 2009, p. 14-18);
- Verslag informatienamiddag autochtone bomen en struiken met pit! (Bosrevue 30, oktober-december 2009, p. 11-15)
- Themanummer Autochtone bomen en struiken (Bosrevue 35, januari-maart 2011)

Andere artikels

- Conservation Approaches For Autochthonous Woody Plants in Flanders, K. VANDER MIJNSBRUGGE, K. COX and J. VAN SLYCKEN (SilvaeGenetica 54, 4–5 2005)
- A question of origin: Where and how to collect seed for ecological restoration, Kristine Vander Mijnsbrugge, Armin Bischoff, Barbara Smith (Basic and Applied Ecology 11, 2010)
- Vlaanderen koestert oorspronkelijke bomen en struiken; Kristine Vander Mijnsbrugge en Bert Maes (Tuin &Landschap 15, december 2008)
- Meidoorns in de Lage Landen - Koraalmeidoorn ontdekt op het Plateau van Caestert; Kristine Vander Mijnsbrugge & Bert Maes (Natuurhistorisch maandblad, juli 2008)
- Wilde appels in de Lage Landen bedreigd door habitatverlies en hybridisatie; Kristine Vander Mijnsbrugge, Bert Maes & Hans Baeté (Natuurpunt focus, december 2008)

Deze lijst zal online worden aangevuld.

Dankwoord
Met dank aan Kristine Vander Mijnsbrugge, Tom Neels, Peggy Criel & Hermien Schoutteten voor hun bijdrage aan dit project en deze publicatie.

Met dank aan onderstaande personen voor hun medewerking en/of bijdrage aan dit vademecum:

Medewerkers van respectievelijke regionale landschappen:
Anneleen Verpoorten (Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw), Tim Ghysels (Regionaal Landschap Rivierenland vzw), Joris Matthe (Regionaal Landschap Grote en Kleine Nete vzw), Bas Vanderveken (Regionaal Landschap Grote en Kleine Nete vzw), Meg Verhees (Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw), Koen Berwaerts (Regionaal Landschap Dijleland vzw), Ilse Plessers (Regionaal Landschap Lage Kempen vzw), Anne Hollevoet (Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen vzw), Hans Vermeersch (Regionaal Landschap Rivierenland vzw), Thomas Impens (Regionaal Landschap De Voorkempen vzw), Sarie Van der Aa (Regionaal Landschap Groene Corridor vzw), Beatrijs Maesen (Regionaal Landschap Noord-Hageland vzw), Ann Vansteenhuyse (Regionaal Landschap West-Vlaamse heuvels vzw).

Medewerkers van respectievelijke steden en gemeenten:
Bart Hoelbeek (Lanaken), Ivo Vanminsel (Genk), Rik Libot (Genk), Joke Ossaer (Schoten), Wim Van Essche (Kampenhout), Tim Peeters (Overpelt), Jan Heirweg (Oudenaarde), Gerard Schoofs (Tessenderlo), Ludo Boeckmans (Tessenderlo), Chris Vyt (Sint-Truiden), Veerle Debuysser (Steenokkerzeel), Wally Dequidt (Poperinge), Jeroen Vandermarliere (Poperinge), Ivan Bynens (Lommel), Annemie Van Pamel (Sint-Lievens-Houtem), Bart Hoelbeek (Lanaken),Kristel Ceuelemans (Zonhoven), Fabian Spreeuws Leopoldsburg en Thea Custers (Ham).

Diverse medewerkers:
Sandra Vandewiele (Provincie Antwerpen), Nicolas Vandenplas (Bosgroep Groene Corridor), André Van Hove (OCMW Ranst), Luk Smets (Behaag… Natuurlijk), Erik De Keersmaecker (Behaag… Natuurlijk), Ludwig De Loose (VLM), Frank Debeil (VLM), Pieter Vercammen (VLM), Geert Van der Linden (VIOE – Vlaams Instituur voor het Onroerend Erfgoed), Mira Van Olmen (Ruimte en Erfgoed), Pierre Hubau (ANB), Britt Biermans (Provincie Antwerpen), Wannes Heirbaut (LNE), Jan Coussement (Boomkwekerij Sylva), Moens Nadine (Provincie Limburg).

De fotografen, vermeld bij hun foto.
Voor het inleidend deel (*Autochtone bomen en struiken: wat, waar en waarom?*) konden we beroep doen op eerder verschenen publicaties (referenties vind je op p. 84):

De brochure Autochtoon plantsoen in opmars van ANB
Plant-Wijzer Limburg
De handleiding Plant van Hier in de praktijk
Plantwijzer Antwerpen

Het vademecum Plant van Hier bevat een verzameling van praktijkvoorbeelden: concrete realisaties van gemeenten die bijdragen aan het behoud, de versterking en/of de promotie van autochtoon plantmateriaal. We willen hiermee andere lokale overheden inspireren en de nodige informatie aanreiken om aan de slag te gaan. Toch mikken we niet enkel op gemeenten, het overzicht van verschillende concrete acties voor de versterking van autochtone bomen en struiken maakt het vademecum relevant voor iedereen die een handje wil toesteken.

Colofon
Dit vademecum werd opgesteld in het kader van het DuLoMi-project *Een oogje op inheems*, ondersteund door de Vlaamse overheid (Departement Leefmilieu, Natuur en Energie - Milieu-integratie en – subsidiëringen).

Met steun van de Vlaamse overheid

Auteur: Emma Denorme (VBV)
Review: Marlies Vanlerberghe (VBV), Kristine Vander Mijnsbrugge (ANB/INBO), Tom Neels (ANB) & Helena Devaere (VBV).
Voorpagina: ©Vildaphoto.net - Rollin Verlinde
Vormgeving: ADOS (ados@pandora.be)
Gedrukt op recyclagepapier (drukkerij Vuye)
Hoe citeren: Denorme, E. & Vanlerberghe, M. (2011). Vademecum Plant van Hier. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode.

De Vereniging voor Bos in Vlaanderen (VBV)

VBV is de enige milieuorganisatie in Vlaanderen die specifiek bezig is met bos. Bossen zijn onze levensader, onze groene long ! Drie hoofddoelstellingen (bosbehoud, bosuitbreiding en multifunctioneel bosbeheer) bepalen reeds 40 jaar het beleid van VBV en ze zijn nog steeds actueel.

VBV wil inspelen op alle maatschappelijke behoeften. Onze leden en sympathisanten zijn zeer divers: bosliefhebbers, bosbeleidsmaker, boseigenaars- en beheerders, recreanten, wetenschappers, scholen, openbare besturen ...
Benieuwd? Neem een kijkje op www.vbv.be

Vereniging voor Bos in Vlaanderen
vbv

VU: Bert De Somviele, Vereniging voor Bos in Vlaanderen vzw
Geraardsbergsesteenweg 267, 9090 Gontrode